

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

бакалавра

на тему **«АДАПТАЦІЯ СТУДЕНТІВ-ПЕРШОКУРСНИКІВ ДО
ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ»**

Виконала: студентка 5 курсу, групи 6.2319-сп-з
спеціальності 231 «Соціальна робота»
освітньої програми «Соціальна педагогіка»
А. С. Старостенкова

Керівник: кандидат педагогічних наук; доцент;
доцент кафедри соціальної педагогіки та
спеціальної освіти Ю. Р. Мацкевіч

Рецензент _____

Запоріжжя

2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціальної педагогіки та психології
Кафедра соціальної педагогіки та спеціальної освіти
Рівень вищої освіти бакалаврський
Спеціальність 231 «Соціальна робота»
Освітньо-професійна програма «Соціальна педагогіка»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри _____

« ____ » _____ 2024 р.

**ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ**

Старостенковій Анастасії Сергіївні

1. Тема роботи: «Адаптація студентів-першокурсників до дистанційного навчання в умовах воєнного стану»

керівник роботи Мацкевіч Ю.Р. канд.пед. н., доцент

затверджена наказом ЗНУ від «05» лютого 2024 року № 235-с

2. Строк подання студентом роботи: 24.05.2024

3. Вихідні дані до роботи: матеріали педагогічної практики, курсових робіт

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) визначити сутність поняття «адаптація студентів-першокурсників до дистанційного навчання в умовах воєнного стану»; висвітлити зарубіжний досвід адаптації студентів до дистанційного навчання; обґрунтувати психолого-педагогічні умови адаптації студентів-першокурсників до дистанційного навчання в умовах воєнного стану в Україні; визначити критерії, показники та рівні адаптованості студентів-першокурсників до дистанційного навчання в умовах воєнного стану; розробити рекомендації щодо адаптації студентів-першокурсників до дистанційного навчання в умовах воєнного стану.

5. Перелік графічного матеріалу: -

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали консультанта	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Вступ	Мацкевіч Ю. Р.		
Розділ 1	Мацкевіч Ю. Р.		
Розділ 2	Мацкевіч Ю. Р.		
Висновки	Мацкевіч Ю. Р.		

7. Дата видачі завдання: _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ п/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Збір та систематизація матеріалу	вересень	виконано
2	Написання вступу	жовтень	виконано
3	Робота над першим розділом	грудень-лютий	виконано
4	Робота над другим розділом	березень-квітень	виконано
5	Написання висновків	травень	виконано
7	Оформлення роботи, рецензування	травень	виконано
8	Захист	червень	

Студент _____ Старостенкова А. С.

Керівник роботи _____ Мацкевіч Ю. Р.

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ Мацкевіч Ю. Р.

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 60 с., 1 додаток, 44 джерела.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати психолого-педагогічні умови адаптації студентів-першокурсників до дистанційного навчання в умовах воєнного стану.

Об'єкт дослідження: процес адаптації студентів-першокурсників до дистанційного навчання.

Предмет дослідження: психолого-педагогічні умови адаптації студентів-першокурсників до дистанційного навчання в умовах воєнного стану.

Методи дослідження: теоретичні: вивчення наукової літератури, публікацій у періодичних виданнях, монографій, підручників, методичних розробок, статистичних даних з питань адаптації студентів до дистанційного навчання, зокрема в умовах воєнного стану; аналіз нормативно-правових актів у сфері освіти, що регламентують організацію дистанційного навчання; вивчення зарубіжного досвіду адаптації студентів до дистанційного навчання в умовах надзвичайних ситуацій.

Теоретичне значення полягає в уточненні і конкретизації сутності поняття «адаптація студентів-першокурсників до дистанційного навчання в умовах воєнного стану»; уточненні психолого-педагогічних умов адаптації студентів-першокурсників до дистанційного навчання в умовах воєнного стану.

Практичне значення дослідження полягає в обґрунтуванні та розробці практичних рекомендацій щодо сприяння адаптації студентів-першокурсників до дистанційного навчання в умовах воєнного стану.

Галузь використання: заклади вищої та фахової передвищої освіти

СТУДЕНТИ-ПЕРШОКУРСНИКИ, АДАПТАЦІЯ, ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ, ВОЄННИЙ СТАН, ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ АДАПТАЦІЇ, ЗАКЛАДИ ВИЩОЇ ОСВІТИ

SUMMARY

Starostenkova A. S. Adaptation of First Year Students to Distance Learning Under Martial Law

The qualification work consists of an introduction, 2 parts, conclusions, a list of references (44 sources), and an appendix.

The war in Ukraine has caused a number of significant changes in the educational system, particularly the forced transition to distance learning. This has become a new challenge for both teachers and students, especially for first-year students who have not yet experienced learning in this format or have only had this experience in school during the coronavirus pandemic. The relevance of this problem is also emphasized by several other factors, including the loss of the familiar learning environment – that is, the transition from school to higher education institutions is stressful in itself, especially when it happens in a distance format and during wartime.

The purpose of the study: to theoretically substantiate the psychological and pedagogical conditions for the adaptation of first-year students to distance learning under martial law. Objectives:

- 1) To define the essence of the concept of “adaptation of first-year students to distance learning under martial law”;
- 2) To highlight the international experience of adapting students to distance learning;
- 3) To substantiate the psychological and pedagogical conditions for the adaptation of first-year students to distance learning under martial law in Ukraine;
- 4) To determine the criteria, indicators, and levels of adaptability of first-year students to distance learning under martial law;
- 5) To develop recommendations for the adaptation of first-year students to distance learning under martial law.

Object of the study: the process of adaptation of first-year students to distance learning.

Subject of the study: psychological and pedagogical conditions for the adaptation of first-year students to distance learning under martial law.

In Part 1 “Theoretical Foundations for the Adaptation of First-Year Students to Distance Learning Under Martial Law” the issues of the adaptation of first-year students to distance learning as a scientific problem are considered; the organization of distance learning in higher education institutions during martial law is described; and the international experience of adapting students to distance learning is studied.

In Part 2 “Psychological and Pedagogical Conditions for the Adaptation of First-Year Students to Distance Learning Under Martial Law” the features of the adaptation of first-year students to distance learning under martial law are examined; the criteria, indicators, and levels of adaptability of first-year students to distance learning under martial law are determined; the psychological and pedagogical conditions for the adaptation of first-year students to distance learning under martial law in higher education institutions are substantiated; and recommendations for promoting the adaptation of first-year students to distance learning under martial law are developed.

The results of the study can be used in the work of higher education and vocational pre-higher education institutions.

Keywords: first year students, adaptation, distance learning, martial law, psychological and pedagogical conditions of adaptation, higher education institutions.

ЗМІСТ

Вступ.....	8
Розділ 1. Теоретичні основи адаптації студентів-першокурсників до дистанційного навчання в умовах воєнного стану	11
1.1. Адаптація студентів-першокурсників до дистанційного навчання як наукова проблема	11
1.2. Організація дистанційного навчання у закладах вищої освіти під час воєнного стану	18
1.3. Зарубіжний досвід адаптації студентів до дистанційного навчання	31
Розділ 2. Умови адаптації студентів-першокурсників до дистанційного навчання в умовах воєнного стану	39
2.1. Обґрунтування психолого-педагогічних умови та особливості адаптації студентів-першокурсників до дистанційного навчання під час воєнного стану	39
2.2. Критерії, показники та рівні адаптованості студентів-першокурсників до дистанційного навчання в умовах воєнного стану	47
2.3. Рекомендації щодо сприяння адаптації студентів-першокурсників до дистанційного навчання в умовах воєнного стану	56
Висновки.....	58
Список використаних джерел	61
Додатки	66

ВСТУП

Вступаючи до закладу вищої освіти, абітурієнти стають суб'єктами динамічного освітнього процесу, який характеризується високими вимогами до самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів, формування розвинених навичок самоконтролю та саморегуляції, раціонального розподілу часу, уважності, терпіння та комунікативних компетенцій. Зміна навчального середовища зумовлює необхідність адаптації та формування поведінкових стратегій, що забезпечують ефективне функціонування для досягнення поставлених цілей та реалізації власних потреб.

Ключовою місією закладу вищої освіти стає надання всебічної підтримки молоді у визначенні їхнього життєвого шляху. Війна в Україні змусила більшість українців переосмислити свої життєві цілі та систему цінностей. Після перемоги на нас чекає відповідальне завдання – відбудова країни, і саме на плечі нинішніх студентів та випускників шкіл ляже основний тягар цієї місії. Тому свідомий вибір майбутньої професії, успішна адаптація до нових умов та ефективне продовження навчання стають не просто особистими прагненнями, а й ключовими факторами майбутнього процвітання нашої держави.

Війна в Україні спричинила низку суттєвих змін в освітній системі, зокрема, вимушений перехід до дистанційного навчання. Це стало новим викликом, як для викладачів, так і для студентів, особливо для першокурсників, які ще не мали досвіду навчання в такій формі, або мали цей досвід лише в школі, під час пандемії коронавірусу. Актуальність означеної проблеми підкреслюється й низкою інших факторів, серед яких втрата звичного середовища навчання – тобто перехід зі школи до закладу вищої освіти і сам по собі є стресовим, і особливо коли це відбувається у дистанційному форматі та під час війни.

Суттєво змінюється і психологічний стан студентів-першокурсників, як і всіх громадян у цей період. Це може призводити до підвищеного рівня

тривожності, стресу та депресії, що ускладнює процес навчання. Крім того, дистанційне навчання потребує від студентів нових навичок, таких як самоорганізація, самоконтроль, вміння працювати з комп'ютером та онлайн-ресурсами. Не всі першокурсники володіють цими навичками, що може ускладнювати їм процес адаптації до нового формату навчання. Доступ до комп'ютера, інтернету та інших необхідних технічних засобів не є однаковим для всіх студентів. Це може призводити до проблем з підключенням до онлайн-занять, виконанням завдань та доступом до навчальних матеріалів. Ще одним важливим фактором є обмеження можливості для соціальної взаємодії між студентами, що може негативно впливати на їхнє емоційне та психологічне благополуччя.

Питаннями адаптації студентів займалися відомі українські вчені: О. Безпалько, Н. Заверико, Ю. Зарюгіна, Л. Коваль, Г. Лактіонова, А. Мудрик, Т. Спіріна, Т. Алексєєва та інші. Їхні дослідження висвітлюють різні аспекти адаптації, такі як: труднощі початкового етапу навчання; чинники, що впливають на процес адаптації та ін. Особливості адаптації студентів різних спеціальностей вивчали О. Прудська, А. Андрєєва, С. Гапонова, Ю. Бохонкова. Проблемами адаптації студентів до дистанційного навчання, в тому числі, і в умовах воєнного стану займалися такі вітчизняні науковці як: Л. Дябел, І. Непорада, Н. Іщук, В. Лєсовий, Т. Йопа, А. Остапов, Л. Хоменко-Семенова, О. Алпатова, Я. Прохоренко, Т. Шаповалова, Л. Кондратенко, К. Кібенко та зарубіжні вчені: F. Voers, S. Cobb, D. Johnson, M. Ramos-Vincenti та інші. Втім, означена проблема залишається недостатньо вивченою, а відсутність достовірних прогнозів щодо подальшого розвитку подій потребує уваги науковців та практиків до цього питання. Тому, темою нашої роботи обрано «Адаптацію студентів-першокурсників до дистанційного навчання в умовах воєнного стану».

Об'єкт дослідження – процес адаптації студентів-першокурсників до дистанційного навчання.

Предмет – психолого-педагогічні умови адаптації студентів-

першокурсників до дистанційного навчання в умовах воєнного стану.

Мета – теоретично обґрунтувати психолого-педагогічні умови адаптації студентів-першокурсників до дистанційного навчання в умовах воєнного стану.

Завдання:

- визначити сутність поняття «адаптація студентів-першокурсників до дистанційного навчання в умовах воєнного стану»;
- висвітлити зарубіжний досвід адаптації студентів до дистанційного навчання;
- обґрунтувати психолого-педагогічні умови адаптації студентів-першокурсників до дистанційного навчання в умовах воєнного стану в Україні;
- визначити критерії, показники та рівні адаптованості студентів-першокурсників до дистанційного навчання в умовах воєнного стану;
- розробити рекомендації щодо адаптації студентів-першокурсників до дистанційного навчання в умовах воєнного стану.

Методи дослідження: теоретичні: вивчення наукової літератури, публікацій у періодичних виданнях, монографій, підручників, методичних розробок, статистичних даних з питань адаптації студентів до дистанційного навчання, зокрема в умовах воєнного стану; аналіз нормативно-правових актів у сфері освіти, що регламентують організацію дистанційного навчання; вивчення зарубіжного досвіду адаптації студентів до дистанційного навчання в умовах надзвичайних ситуацій.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ-ПЕРШОКУРСНИКІВ ДО ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

1.1. Адаптація студентів-першокурсників до дистанційного навчання як наукова проблема

Студенти, як соціальна група, відіграють важливу роль у суспільстві. По-перше, це молода категорія населення, яка має високий потенціал та активно бере участь у житті суспільства. По-друге, студенти часто стикаються з обмеженим соціальним захистом з боку держави. По-третє, через різноманітні фактори, такі як високі витрати на навчання, нестабільність у фінансовому забезпеченні та житлові умови, вони можуть зіткнутися з труднощами у реалізації свого потенціалу та ефективній соціалізації. По-четверте, студентству властиві не лише труднощі, які є типовими для молоді загалом, але і проблеми, що стосуються всього українського молодого населення [14].

Загальновідомо, що при вступі до закладів освіти студенти часто стикаються з різними труднощами, пов'язаними з недостатньою соціально-психологічною готовністю до нових умов навчання. Вони також зіштовхуються з руйнуванням набутих у школі установок, навичок, звичок та ціннісних орієнтацій. Перші кроки в студентському житті потребують від них не лише старанності та загальної підготовки, але й значних психологічних трансформацій. Одним з основних методів та необхідною умовою для успішної соціалізації особистості є соціально-психологічна адаптація.

Соціалізація особистості – це процес, в результаті якого індивідуальні та особистісні якості адаптуються до нових умов життя та діяльності людини в змінених умовах існування. Це означає, що організм пристосовується до нового оточення, щоб забезпечити своє виживання та підтримати нормальне функціонування, враховуючи взаємодію психологічних, соціальних і

біологічних факторів [14].

Адаптація першокурсника включає здатність відповідати вимогам та нормам навчального закладу, а також розвиватися в ньому, не вступаючи з ним у конфлікт. Тому деякі студенти можуть стикатися з дезадаптацією. Це проявляється у неадекватному сприйнятті ситуації та невідповідному способі дій, що може підвищувати ступінь стресу та загрозовості ситуації. Дезадаптацію можна впізнати за такими ознаками, як напруженість та фрустрація (почуття неподолання труднощів або проблем), зниження активності в навчанні, втрата інтересу до громадської діяльності, погіршення поведінки, невдачі під час сесій, втрата віри у власні можливості, розчарування у життєвих планах.

Адаптація, як соціальне явище, полягає в процесі включення особистості у нове соціальне середовище. Цей процес вимагає розвитку психологічних механізмів, які дозволять особі забезпечити свою безпеку та адекватну орієнтацію в новій ситуації. Метою адаптації є швидке та успішне пристосування до нового соціального контексту, який характеризується конкретними особливостями навчальної діяльності та вимагає високого рівня самостійності та розвитку особистості. Таким чином, володіння високим рівнем самостійності є основою навчального процесу у вищих навчальних закладах. Проблема адаптації студентів першого курсу зумовлена їхнім ступенем самостійності. У разі успішної адаптації особистість отримує можливість максимальної самореалізації без надмірних зусиль.

Перехід до дистанційного навчання у зв'язку з воєнними діями в Україні висунув на перший план нові виклики та завдання для системи освіти. Одним із ключових питань стало вивчення проблем адаптації студентів-першокурсників до нових умов навчання. Актуальність дослідження адаптації студентів-першокурсників до дистанційного навчання в умовах воєнного стану обумовлюється низкою факторів серед яких масштабність явища, складність умов, відсутність достатнього досвіду та суттєвий вплив на майбутнє.

Дослідження адаптації студентів-першокурсників до дистанційного

навчання в умовах воєнного стану є складною науковою проблемою, яка потребує комплексного підходу. Ця проблема охоплює психологічні, педагогічні, соціально-педагогічні та інформаційні аспекти.

Питання адаптації студентів до інноваційних форм навчання, виявлення та вирішення проблем онлайн-навчання, а також залучення та вплив інтерактивних методів засвоєння інформації на освітній процес давно цікавлять вітчизняних науковців. Цій темі присвячено чимало досліджень, метою яких є опис ключових моментів, пов'язаних з адаптацією студентів до навчального процесу в умовах, що склалися; аналіз виявлених на сьогоднішній день та потенційно можливих труднощів у ході дистанційної освіти; пошук найбільш раціональних способів подолання перешкод за рахунок активного запровадження інтерактивних методів навчання та особистісної психологічної мобільності студентів і викладачів [1; 5; 7].

Адаптація студентів до інноваційних форм навчання – це складний та багатогранний процес, який потребує постійного вивчення та вдосконалення. Так, Н. Стеценко [11] зазначає, що відсутність прямого спілкування з викладачами та одногрупниками, складність самоорганізації та мотивації, необхідність володіти ІТ-компетенціями, психологічний стрес та несприятливі побутові умови – це лише деякі з проблем, з якими стикаються першокурсники. Для подолання цих проблем необхідні комплексні заходи з боку ЗВО, викладачів та самих студентів.

Заклади вищої освіти повинні розробити та впровадити ефективні методики дистанційного навчання, забезпечити доступ до ресурсів та технічну підтримку, організувати психолого-педагогічний супровід та створити сприятливу атмосферу в онлайн-спільнотах. Викладачам рекомендується використовувати інтерактивні методи навчання, забезпечувати чіткий зворотний зв'язок, надавати індивідуальну допомогу та створювати атмосферу довіри. Студентам важливо розвивати самоорганізацію, використовувати доступні ресурси, брати активну участь у навчанні, звертатися за допомогою до викладачів та одногрупників. На думку автора, важливо пам'ятати, що

адаптація до дистанційного навчання – це процес, який потребує часу, зусиль та взаємодії всіх учасників освітнього процесу [11].

Н. Іщук у своїх дослідженнях [3] зазначає про труднощі та шляхи подолання адаптації студентів-першокурсників до навчання у закладах вищої освіти. На думку автора, адаптація студентів-першокурсників до нового навчального середовища та вимог вищої школи – це складний процес, який може супроводжуватися різними труднощами. На першому етапі адаптації, коли формуються уявлення про майбутню професійну діяльність, виникають труднощі, пов'язані з недостатньою інформованістю про обрану спеціальність. Необхідно чітко усвідомлювати зміст роботи, принципи та специфіку майбутньої професії, вимоги до фахівців.

Найбільш досліджуваною проблемою адаптації є перехід від шкільного до дорослого життя. На фізіологічному рівні студенти відчують труднощі через збільшення обсягу інформації, новий ритм життя, самотійну роботу. На психологічному рівні виникають переживання, пов'язані зі зміною соціальної ролі, відсутністю звичного контролю, особистісною тривогою.

Дидактичні труднощі обумовлені невідповідністю між системами навчання у школі та ЗВО. Студенти відчують проблеми через відсутність навичок самотійної роботи, невміння організувати час, низький рівень навчальної активності [3].

Н. Іщук пропонує такі шляхи подолання цих труднощів:

- врахування індивідуальних особливостей студентів, надання їм можливості самотійного прийняття рішень;
- зменшення особистісної тривожності за допомогою психолого-педагогічного кураторства;
- активна роль педагога у вирішенні конфліктів;
- створення матеріально-технічної бази для тренінгових занять та мотивації студентів;
- проведення просвітницької роботи щодо перспектив навчання у ЗВО.

Важливо зазначити, що адаптація – це процес, який потребує часу та

зусиль з боку як студентів, так і викладачів [3].

С. Гура, В. Петренко [12; 13] пріоритетним називають дидактичний аспект пристосування, обґрунтовуючи це тим, що навчання є провідним видом діяльності у стінах ЗВО. Інтенсифікація процесу адаптації вбачається у впровадженні спецкурсу «Вступ до спеціальності», метою якого є ознайомлення першокурсників з формами та методами самостійної роботи у вищій школі, формування вмінь та навичок самостійного пошуку та аналізу навчальної літератури, самооцінки та самоорганізації, а також раціонального розподілу часу.

На нашу думку, пристосування носить комплексний характер, а коректне врівноваження у системі «студент – навчально-виховне середовище ЗВО» можливе лише за умови приведення у відповідність кожної складової адаптації: фізіологічної, психологічної, дидактичної та соціальної.

У працях науковців [6; 7], спостерігається тенденція до приділення значної уваги педагогічному супроводу адаптації до навчання у ЗВО у вигляді:

- 1) діагностики готовності до навчально-пізнавальної діяльності, мотивів та ціннісних орієнтацій;
- 2) сприяння розвитку навчальних вмінь та регуляції життєдіяльності;
- 3) психологічної підтримки, метою якої є допомога у подоланні труднощів, пов'язаних із самостійним життям та встановленням комфортних стосунків із однолітками та педагогами;
- 4) консультування першокурсників, які несвідомо обрали спеціальність.

Авторами науково обґрунтовано та методично розроблено різні варіації педагогічного супроводу першокурсників в залежності від профілю ЗВО. Зокрема визначено його принципи: суб'єктності, конвенціональності, співпраці, варіативності та етапи:

- передумовний (профорієнтаційна робота);
- підготовчий (розробка адаптаційних заходів із врахуванням специфіки обраної спеціальності та індивідуальних особливостей першокурсників);
- діагностичний (виявлення найвірогідніших адаптаційних ускладнень);

- стартовий (ознайомлення першокурсників із навчальною діяльністю у ЗВО);
- базовий (безпосереднє надання студентам психолого-педагогічної допомоги);
- підсумковий (аналіз результатів адаптаційного періоду) [6].

Незаперечним фактом є те, що не всі учасники освітнього процесу виявляють високу здатність адаптуватися до змін навколишнього середовища, особливо, коли йдеться про різноманітні фактори нестабільності у геополітичній сфері та соціальному устрої суспільства. У сфері вищої освіти численні студенти, навіть з доброю дисципліною та успішністю, можуть відчувати складнощі в навчанні, викликані високою тривожністю, що пов'язана зі спілкуванням з однолітками або викладачами, які, у свою чергу, часто характеризуються низьким рівнем організаторських та лідерських здібностей і відсутністю свідомого корегування власної поведінки. Таким чином, основним завданням соціальної адаптації студентів-першокурсників є правильне розуміння і прийняття норм нового студентського середовища, що надає необхідні можливості для реалізації їхнього потенціалу в умовах навчання у вищому навчальному закладі, а також самореалізації у майбутньому. Ураховуючи особливості дистанційного навчання, важливо розглянути основні фактори, що можуть негативно впливати на якість освіти [2]:

1. Віддалена взаємодія може негативно вплинути на якість освіти через відсутність безпосереднього контакту та спілкування з викладачами та іншими студентами. Деякі студенти можуть неправильно сприймати інформацію через відсутність соціальної взаємодії та контакту. Одним з ключових аспектів ефективної взаємодії між студентом та викладачем є наявність адекватних порад викладача стосовно вивчення дисципліни та адаптації до освітнього середовища. За словами більшості студентів, постійний супровід викладача, який допомагає встановлювати пріоритети та вибирати оптимальні методи вивчення дисципліни, сприяє вирішенню багатьох проблем та уникненню непорозумінь [9].

2. Самоорганізація та мотивація відіграють ключову роль у дистанційному навчанні, вимагаючи від студентів більшого рівня самодисципліни. Досвід онлайн-навчання під час воєнного конфлікту показує, що значна кількість студентів стикається з труднощами роботи в автономному режимі через систематичні атаки на населені пункти та страх щодо майбутнього. Часто бездіяльність і низька активність пояснюються високим психологічним стресом та нездатністю до праці через почуття безнадійності та апатії [8].

3. Оцінювання та зворотний зв'язок грають важливу роль у дистанційному навчанні, оскільки студентам необхідно отримувати об'єктивні оцінки та отримувати відгуки від викладачів щодо їхньої роботи. Наявність адекватного оцінювання та детальний аналіз результатів є ключовими чинниками, які впливають на процес адаптації студентів до нових умов навчання. Рейтинг і систематичне оцінювання надають краще розуміння того, що студенти знають, уміють і як саме можуть застосовувати ці знання та навички. Отже, одним з ключових завдань закладів вищої освіти є подолання бар'єрів, які впливають на якість дистанційної освіти, зокрема для студентів-першокурсників [9].

Сучасна реальність та стандарти в галузі освіти дають можливість поєднати теоретичні знання і практичні навички в єдину інтегровану систему. Це досягається завдяки використанню інноваційних технологій та різноманітних інтерактивних методів взаємодії. Для досягнення успіху у розвитку потенціалу кожного студента важливо розвивати такі особистісні якості, як мобільність, тобто здатність адаптуватися до змін у динамічному суспільстві, критичне мислення, здатність до генерації нових ідей та інші. Не менш важливі є навички в прийнятті нестандартних рішень та взяття на себе відповідальності за них, вдосконалення комунікативних навичок, уміння працювати в команді і моделювати ситуації навчання та викладання з використанням інтерактивних методів. Це може значно полегшити вирішення проблем, пов'язаних з дистанційним навчанням.

Таким чином, під адаптацією студентів-першокурсників до дистанційного навчання в умовах воєнного часу розуміємо складний та багатогранний процес, що передбачає не лише пристосування до нових форм і методів навчання, але й урахування особливостей воєнного середовища та його впливу на навчальний процес. У цих умовах студентам-початківцям доводиться швидко адаптуватися до змін, використовувати нові технології та ресурси для засвоєння навчального матеріалу, а також забезпечувати безпеку та здоров'я під час навчання. Така адаптація вимагає від студентів не лише гнучкості та відкритості до змін, але й високого рівня самодисципліни, самоконтролю та організаційних навичок.

1.2. Організація дистанційного навчання в умовах воєнного стану в закладах вищої освіти

Організація дистанційного навчання в умовах воєнного стану в закладах вищої освіти є надзвичайно важливою, оскільки вона забезпечує можливість навчання для студентів у ситуації, коли фізичний доступ до університетських приміщень може бути обмеженим. Ця форма навчання стає невід'ємною складовою забезпечення освіти в умовах, коли звичайні заняття у навчальних закладах можуть бути неможливими через загрозу безпеки.

Основні аспекти організації дистанційного навчання включають в себе розробку спеціальних онлайн-платформ для проведення занять, які забезпечують можливість відеоконференцій, вивчення онлайн-матеріалів та спілкування між студентами та викладачами. Також важливою є підтримка студентів та викладачів у використанні цих технологій, включаючи навчання використанню платформ та програмного забезпечення. У воєнний час особливу увагу слід приділяти забезпеченню стабільного інтернет-з'єднання для всіх студентів і викладачів, щоб забезпечити надійну комунікацію та доступ до навчальних матеріалів. Крім того, важливою є психологічна підтримка для студентів, які можуть відчувати стрес або тривогу через ситуацію воєнного

конфлікту, і забезпечення можливості консультування з психологами або соціальними працівниками.

Воєнний стан – це правовий режим, що застосовується в двох ситуаціях: у випадку збройної агресії або загрози їй, а також для захисту незалежності та територіальної цілісності держави. Під час воєнного стану органи влади, військове керівництво, державні адміністрації та місцеве самоврядування отримують розширені повноваження для протидії агресору. Воєнний стан розповсюджується на всіх осіб, які перебувають на територіях, де він оголошений, включаючи поліцейських, пожежників, медичний персонал, підприємства, а також всіх громадян та іноземців. Крім того, воєнний стан зачіпає всіх учасників освітнього процесу, зокрема викладачів та студентів, які навчаються у закладах вищої освіти [31].

Розглянемо аналітичну довідку [27], підготовлену Державною службою якості освіти України щодо тенденцій організації дистанційного навчання у закладах вищої освіти у 2021-2022 навчальному році в умовах воєнного стану (за результатами онлайн-анкетування учасників освітнього процесу).

Відповідно до листа Міністерства освіти і науки України від 21.03.2022 № 1/3577-22, у рамках реалізації Програми мобілізаційної діяльності Державної служби якості освіти України (далі – Служба), здійснено моніторинг закладів вищої освіти щодо дотримання законів «Про оборону України», «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» та «Про правовий режим воєнного стану». В період з 6 до 13 травня 2022 року Службою проведено анонімне онлайн-опитування здобувачів освіти та науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти всіх типів та форм власності. В анкетуванні взяли участь близько 27 тисяч респондентів з 54 закладів вищої освіти: 20907 здобувачів вищої освіти та 5997 науково-педагогічних працівників.

Проведено дослідження організації освітнього процесу та якості дистанційного навчання у 2021/2022 навчальному році, виявлено проблематичні аспекти якості освітніх послуг під час воєнного стану, а також проаналізовано динаміку використання технологій дистанційного навчання

порівняно з попереднім періодом.

Згідно з Довідкою [27], практичний досвід використання дистанційного формату навчання закладами вищої освіти під час карантину виявився вирішальним для швидкої адаптації умовам воєнного стану, сприяв покращенню якості освіти на всіх рівнях і запобіг великим втратам у сфері:

1. 99,8 % закладів вищої освіти без перешкод перейшли на дистанційну форму навчання в умовах воєнного стану та максимально відновили освітній процес переважно в дистанційній (81,9 %), а також у змішаній (очнодистанційній) формі (17,9 %), що підтверджує їхню спроможність у складних умовах воєнного стану провадити освітній процес у звичних формах, які було успішно апробовано протягом 2020-2021 рр. під час світової пандемії COVID-19.

2. 74,9 % вишів надали перевагу синхронному формату навчання – це заклади освіти, що здійснюють освітню діяльність на відносно безпечних територіях, або ж ті, які були вимушені змінити фактичне місцезнаходження у зв'язку проведенням в місцях їх розташування бойових дій або тимчасовою окупацією території України. У тих закладах, які продовжили, зважаючи на ізоляваність, працювати на території активних бойових дій (Луганська, Чернігівська, Херсонська, Сумська, Харківська, Донецька області), навчання відбувається асинхронно.

3. Майже всі учасники освітнього процесу (96,7 % науково-педагогічних працівників та 85,4 % здобувачів) цілком задоволені інформативністю про хід освітнього процесу під час дистанційної роботи: такого високого рівня задоволеності оперативністю інформування, а отже і роботою закладу в цілому, не було під час попередніх періодів дистанційного навчання (під час карантину).

4. Рівень використання в освітньому процесі віртуальних освітніх середовищ значно зріс у порівнянні із попереднім навчальним роком: близько 70 % у 2021/2022 та менше 50 % у 2020/2021 навчальному році.

5. І здобувачі вищої освіти, і науково-педагогічні працівники однаково

оптимістично оцінюють результативність освітнього процесу під час війни – кожен четвертий з них вважає якість освітнього процесу в нинішніх умовах високою; а ще дві третини – середньою або вище середньої.

6. Використання електронної пошти під час дистанційного навчання відходить на другий план – частота застосування цього інструменту для надсилання здобувачам завдань знизилась утричі протягом останніх років (з 60 % у 2020 році до майже 20 % у 2022). Така зміна формату цілком виправдана, оскільки активне використання електронної пошти для забезпечення поточного контролю, як засвідчили результати попередніх досліджень, потребувало значних затрат часу на підготовку та перевірку завдань і значно знижувало систематичність (регулярність) проведення контролю якості отриманих знань.

7. Результати опитування дають всі підстави сподіватись на швидке та ефективне відновлення механізму очного навчання в перспективі, адже майже дві третини викладачів перебували і перебувають на робочому місці у закладах вищої освіти, забезпечуючи безперебійну роботу сфери, а ще чверть опитаних заявили про готовність повернутися у стіни вишів протягом тижня.

Разом із тим, вимушена трансформація системи освіти в умовах воєнного стану також викликала й низку проблем у студентів та викладачів:

1. З 2020 року залишається невтішною ситуація щодо спрямування закладів на розвиток технологій дистанційного навчання. З огляду на наявність невирішених проблем матеріально-технічного забезпечення, лише третина вишів України має можливість (матеріальні та людські ресурси) централізовано вирішувати питання застосування інформаційних технологій в організації освітнього процесу, а інші (63,7 %) не розглядають його як пріоритетне, і в більшості випадків перекладають відповідальність на факультети, кафедри або й самих викладачів.

2. Основною проблемою для закладів вищої освіти в умовах війни є встановлення зв'язку з усіма працівниками та здобувачами освіти, забезпечення їхньої участі в освітньому процесі з урахуванням місця перебування: ситуація з відвідуванням погіршилась – частка студентів, які фактично беруть участь в

освітньому процесі у воєнний період, знизилась у середньому на 10 % (у порівнянні із попереднім періодом дистанційного навчання), і складає 60-70 % від загального контингенту.

3. Найбільшою з технічних проблем, з якими довелось стикатись під час дистанційного навчання в умовах воєнного стану як науково-педагогічним працівникам, так і студентам, стала відсутність або нестабільність інтернету (55 % та 71,3 % відповідей), а кожен п'ятий опитаний студент вказав на недостатність самоорганізації та відсутність потрібної техніки. Ці причини, безперечно, ускладнюють можливість долучитись до навчання в дистанційному режимі під час воєнного стану.

4. Частка студентів (6,5 %), які вважають, що навчання за дистанційними технологіями не є ефективним, є переважно здобувачами галузей охорони здоров'я, аграрних наук та продовольства, інформаційних технологій, а також культури і мистецтва.

5. Учетверо більша частка опитаних студентів, на відміну від науково-педагогічних працівників, оцінює результативність освітнього процесу як низьку (кожний 27-й здобувач вищої освіти (3,7 %) і лише кожний 100-й науково-педагогічний працівник (1,1 %).

6. 3,2 % опитаних викладачів повідомили, що перебувають за кордоном та не готові повернутись. Підставами для такого рішення вітчизняних педагогів могли бути можливості (робота та проживання), які створили для них країни Європейського Союзу.

7. Кожен шостий з опитаних студентів не готовий повернутись на навчання до свого закладу вищої освіти, адже перебуває за кордоном. Поясненням такого високого показника може бути бажання здобувачів залишитись в країні, яка прийняла їх, для подальшого навчання, проживання та роботи.

Фокусом діяльності Державної служби якості освіти України у цей надскладний період незмінно залишається підтримка як педагогів і здобувачів освіти, так і закладів освіти в цілому. Адже за теперішніх умов необхідно

об'єднувати зусилля, ділитися досвідом та практичними інструментами для підвищення якості та рівня доступності освіти в умовах воєнного стану [27].

Отже, вивчення комплексного дослідження Державної служби якості освіти щодо організації дистанційного навчання під час війни показало слабкі та сильні сторони такої організації. Враховуючи вищевикладене, спробуємо визначити особливості ефективної організації дистанційного навчання у закладах вищої освіти України під час воєнного стану.

Державна політика в країні відіграє ключову роль у успішній реалізації дистанційного навчання. Протягом років незалежності прийнято низку законів, спрямованих на інформатизацію суспільства, включаючи Державну національну програму «Освіта» (Україна XXI століття), Закон України «Про Національну програму інформатизації», «Концепцію розвитку дистанційної освіти в Україні», «Положення про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти» тощо.

Зараз дистанційне навчання стає все більш актуальним. Якщо раніше воно переважно застосовувалося для дорослих або людей, які прагнули поглибити свої знання в певній галузі, то події 2020 року, пов'язані із пандемією COVID-19, призвели до широкого поширення дистанційного навчання. Під час локдауну педагоги отримали значний практичний досвід у цій сфері.

Сучасний стан розвитку комп'ютерної техніки та різноманітного програмного забезпечення створює широкі можливості для підвищення ефективності навчання. Однак в умовах воєнного стану використання комп'ютерних технологій стає набагато складнішим. Дистанційне навчання є однією з форм навчання, що виникла й розвивалася разом із зростанням інтернет-технологій, і на сьогодні воно має визначені характеристики, принципи та методологічні підходи.

Термін «дистанційне навчання» має різноманітні визначення, що вказує на широкий спектр підходів до його розуміння. Згідно з більшістю визначень, дистанційне навчання означає організацію освітнього процесу у віддалених

умовах, коли учасники взаємодіють один з одним опосередковано через сучасні освітні та інформаційно-комунікаційні технології. Це включає використання різних форм здобуття освіти, таких як дистанційна форма або технології дистанційного навчання у різних освітніх установах.

Дистанційне навчання потребує наявності Інтернету та необхідного технічного обладнання (комп'ютер, ноутбук, планшет, смартфон тощо) у всіх учасників освітнього процесу, а також володіння педагогами технологіями дистанційної освіти. Сучасні виклики, зокрема воєнний стан в Україні, впливають на систему дистанційної освіти. Популярність дистанційного навчання зростає, що призводить до появи нових проблем, таких як вибір інтернет-платформ для навчання різних вікових груп, поєднання традиційних методів з дистанційними. Методики проведення дистанційних занять ще у формуванні, а особливості та принципи дистанційного навчання стають серйозними викликами для системи освіти в цілому.

Як зазначає в своєму дослідженні О. Гнатюк [28], у період воєнного часу особливістю дистанційного навчання є можливість виникнення ситуацій, коли під час онлайн-занять оголошується сигнал повітряної тривоги. У таких випадках педагогу варто:

- спокійно повідомити студентам про сигнал повітряної тривоги без паніки;
- зазначити, що після завершення сигналу заняття відновляться за розкладом, і студентам потрібно буде повернутися до них;
- підкреслити увазі студентів, що вони мають негайно перейти в безпечне місце (укриття);
- запропонувати студентам вийти з конференції та вимкнути комп'ютер;
- зачекати, доки всі студенти покинуть онлайн-конференцію.

При цьому викладачу необхідно зберігати спокій і бути переконливим.

Викладання у дистанційному форматі можна проводити у синхронному та асинхронному режимах за допомогою різних електронних освітніх платформ

(таких як Moodle, Google Workspace, Google Classroom, Нові Знання, HUMAN.UA) та онлайн комунікаційних сервісів і інструментів (таких як Zoom, Skype, Team, базові сервіси Google: Gmail, Календар, Meet, Jamboard, Chat, Hangouts, YouTube та інші).

Асинхронний режим означає взаємодію між учасниками, коли вони спілкуються з затримкою у часі через різні платформи, такі як інтерактивні освітні веб-сайти, електронна пошта, форуми, соціальні мережі тощо.

Синхронний режим передбачає одночасну взаємодію учасників у електронному освітньому середовищі або за допомогою аудіо- та відеоконференцій. Рекомендується комбінувати обидва ці режими під час організації дистанційного навчання в освітніх установах [29].

Ще однією важливою проблемою, що виникає в період дистанційного навчання, є ускладнення комунікації у порівнянні зі звичайним режимом. Під час традиційного навчання відбувається постійний потік комунікації, яка включає як вербальні, так і невербальні взаємодії. Проте під час дистанційного навчання соціальна взаємодія зменшується, а невербальна комунікація майже повністю відсутня. Виникає проблема: як забезпечити ефективну комунікацію між педагогом і студентами, а також між студентами під час синхронних онлайн-зустрічей. Також важливо вирішити, яким чином організувати віртуальну навчальну комунікацію у асинхронному режимі, щоб вона не забирала всі вільні години педагога та студента [30].

Як зазначають у своєму дослідженні Н. Родінова, М. Червоній та І. Діордіца [32], у ситуації воєнного стану навчання у всіх освітніх установах, включаючи вищі навчальні заклади, відбувається у форматі дистанційного навчання, якщо це можливо. Керівники закладів вищої освіти, незважаючи на активні бойові дії, повинні:

- проводити навчальний процес у межах встановлених навчальних програм і планів;
- вживати заходів цивільного захисту у випадку виникнення особливих обставин відповідно до запланованих заходів;

- інформувати учасників освітнього процесу про небезпечні ситуації, розкриваючи їх поширення, можливі наслідки, способи захисту та дії, які необхідно вжити у випадку надзвичайної ситуації;
- забезпечувати захист учасників освітнього процесу у випадку виникнення небезпечних ситуацій;
- залучати додаткові ресурси та засоби для реагування на небезпечні ситуації;
- створювати та використовувати матеріальні резерви для запобігання небезпечних ситуацій та ліквідації їх наслідків;
- інформувати про можливу загрозу припинення навчального процесу через небезпеку виникнення надзвичайних ситуацій;
- організовувати евакуацію студентів з навчальних закладів у разі безпосередньої загрози їхньому життю та здоров'ю (у разі проведення навчання в офлайн форматі) [32].

Об'єкти цивільного захисту мають бути готові до виконання завдань, які визначають керівники закладів вищої освіти, зокрема до проведення робіт з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, що виникають унаслідок воєнних дій, а також до відновлення власних об'єктів. Крім того, ці об'єкти повинні бути готові виконувати завдання на інших об'єктах згідно з рішеннями державних та міських адміністрацій.

Умови воєнного стану вимагають, щоб заклади вищої освіти негайно адаптувалися до ситуації, щоб забезпечити безпеку студентів та персоналу, продовжуючи при цьому забезпечувати навчальний процес. У таких умовах важливо організувати дистанційну координацію роботи всіх спеціалістів, використовуючи електронні технології не лише для навчання, але й для управління освітніми процесами та документообігу. Якщо в умовах пандемії робочі процеси проводилися на стаціонарних робочих місцях з дотриманням дистанції та заходів безпеки, то в умовах воєнних дій персонал має працювати дистанційно, оскільки робота в приміщеннях стає небезпечною для їхнього життя та здоров'я.

Користуючись результатами власного теоретичного дослідження визначимо особливості ефективної організації дистанційного навчання. На думку Д. Широкова [33], такій ефективності сприяє використання різноманітних платформ та інструментів для онлайн-навчання в умовах воєнного стану.

1. Електронні навчальні платформи (ЕЛНП):

Moodle – популярна платформа з широкими можливостями для створення курсів, спілкування зі студентами, оцінювання знань та навичок. До переваг відноситься відкритий код, що дозволяє безкоштовно використовувати та налаштовувати; широке ком'юніті користувачів та розробників, що забезпечує доступ до навчальних матеріалів та підтримки.

Canvas – сучасна платформа з інтуїтивно зрозумілим інтерфейсом та зручними інструментами для створення курсів. Має широкий спектр функцій, включаючи інструменти для спільної роботи, оцінювання та аналітики.

Google Classroom – проста та зручна платформа, інтегрована з іншими сервісами Google. Підходить для створення курсів з невеликою кількістю студентів та простими завданнями. Безкоштовна для використання.

2. Системи відео конференцій:

Zoom – популярна платформа для проведення онлайн-занять та вебінарів. Безкоштовна версія дозволяє проводити зустрічі до 40 хвилин з кількістю учасників до 100 осіб. Платні версії пропонують більше функцій, таких як запис зустрічей, трансляція на YouTube тощо.

Google Meet – безкоштовна платформа для проведення онлайн-зустрічей та відеоконференцій. Інтегрована з іншими сервісами Google, що робить її зручною для користувачів Gmail та Google Workspace. Дозволяє проводити зустрічі до 100 учасників.

Skype – відома платформа для онлайн-спілкування, яка також може використовуватися для проведення відеоконференцій. Безкоштовна версія дозволяє проводити безлімітні зустрічі з до 10 учасників. Платні версії пропонують більше функцій, таких як запис зустрічей, трансляція на YouTube

тощо.

3. Асинхронні інструменти:

Форуми – дозволяють студентам обговорювати теми курсу, ставити запитання та ділитися своїми думками. Можуть бути частиною ЕЛНП або використовуватися на окремих веб-сайтах.

Чати – забезпечують миттєвий зв'язок між студентами та викладачами або між самими студентами. Можуть використовуватися для обговорення курсу, надання допомоги та вирішення проблем.

Електронна пошта – традиційний канал зв'язку, який може використовуватися для надсилання оголошень, завдань, зворотного зв'язку тощо. Важливо чітко та лаконічно формулювати листи, щоб уникнути непорозумінь.

Важливо зазначити, що не існує єдиної універсальної платформи чи інструменту для онлайн-навчання. Вибір платформи та інструментів має залежати від цілей курсу, кількості студентів, технічних можливостей та особистих уподобань викладача [33].

Означені інструменти можуть позитивно вплинути на адаптацію студентів-першокурсників до навчання у закладах вищої освіти за умови, що викладачі та студенти володітимуть необхідними компетенціями в ІКТ-сфері.

Досвід роботи під час карантину показав, що заклади вищої освіти впоралися з організацією навчального процесу під час пандемії. Однак вирішення проблеми організаційних процесів у дистанційному форматі є складним та практично неможливим. Ця проблема пов'язана з великою кількістю бюрократичних процедур та використанням застарілих технологій у багатьох закладах. Щоб знайти рішення, потрібно повністю перейти до цифрових процесів, впровадити цифрові підписи та цифровізувати всі ділові процеси. Проте для цього потрібне значне фінансування та підтримка держави. З цією метою розумно створити єдину платформу управління закладом вищої освіти за підтримки держави, яка б могла бути розроблена сектором інформаційних технологій та передана безкоштовно всім закладам для

використання [32].

В цілому науковці зазначають такі основні проблеми при організації дистанційного навчання під час воєнного стану [31; 32; 34].

Нестабільний доступ до Інтернету стає перешкодою для переходу багатьох ЗВО на онлайн-навчання через недостатнє покриття мережею Інтернет або його відсутність в регіонах, де ведуться воєнні дії. Очевидно, що в тих регіонах, де немає доступу до Інтернету, організація навчання взагалі неможлива. Для успішного проведення онлайн-навчання необхідне надійне й стабільне забезпечення доступом до Інтернету.

Також відсутність персональних комп'ютерів стає серйозною проблемою, особливо в умовах воєнного конфлікту. Хоча у сучасному суспільстві цей недолік зустрічається все рідше, багато людей, які змушені переїхати в безпечніші регіони через воєнний стан, знаходяться в ситуації, коли вони втрачають все своє майно, включаючи комп'ютери. Це стає перешкодою для їхнього продовження навчання, оскільки доступ до навчальних ресурсів можливий лише за наявності комп'ютера та Інтернету.

Завантаження освітніх Інтернет-ресурсів стає проблемою, оскільки часто виникають труднощі з онлайн-платформами, які використовуються ЗВО для проведення дистанційних лекцій або семінарів. Університетські веб-сайти можуть «впасти» через збільшене навантаження, особливо в умовах воєнного стану.

Також важливою є проблема нестачі кваліфікованих кадрів. Якщо за часів пандемії виникали труднощі з кваліфікацією викладацького персоналу, що було суттєвим недоліком для переходу до онлайн-навчання, то в умовах воєнного конфлікту та змушених переселень заклади вищої освіти втрачають свій персонал через його смертність, переїзд до безпечних регіонів або відсутність доступу до Інтернету.

Не вистачає ні часу, ні ресурсів для впровадження дистанційної роботи. Перехід до ефективного онлайн-навчання потребує значних зусиль та різних видів ресурсів, таких як фінансові, інформаційні, людські та інші. Це вимагає

підтримки від організацій та керівних осіб, які зацікавлені у покращенні якості онлайн-освіти. Однак це досить проблематично у ситуації воєнного конфлікту. Неможливо здійснити процес навчання без організаційних процесів, що відбуваються всередині установи вищої освіти. У той же час ці установи не мають достатньо фінансових або робочих ресурсів для організації цих процесів у електронній формі.

Психологічна неготовність до навчання є однією з проблем дистанційної форми навчання. Вона вимагає від студентів не лише самодисципліни, а й готовності сприймати нову інформацію в умовах війни. Багато студентів відзначають, що в таких екстремальних обставинах вчитися важче. Їм потрібна сила волі, щоб зосередитися на самостійному вивченні матеріалу та працювати над завданнями без прямого контакту з викладачами.

Щодо складнощів у перевірці знань, варто відзначити, що неможливість спостерігати за тим, як студенти виконують завдання самостійно, є важливою проблемою. Викладач бачить лише результат, який представлений студентом, не маючи можливості відслідковувати процес виконання завдання. Крім того, студенти можуть відчувати недостатність спілкування з викладачем та брак практичних занять.

Таким чином, проблема організації дистанційного навчання в умовах воєнного стану може бути розглянута з кількох поглядів. З одного боку, виникають труднощі, пов'язані зі сторони закладу вищої освіти та викладачів, які включають в себе розвиток електронного освітнього середовища, готовність професорсько-викладацького складу вести заняття в умовах воєнного стану у форматі онлайн, розробку електронних навчальних матеріалів для забезпечення якісного навчального процесу. З іншого боку, якість навчання також залежить від рівня навчальної мотивації студентів, яка може значно знизитися в екстремальних умовах, а також від наявності технічних можливостей для доступу до освіти. Окремої уваги потребує і проблема адаптації студентів до дистанційного навчання в умовах воєнного стану. Саме адаптованість студентів є підґрунтям, на якому будується ефективне дистанційне навчання.

Для вирішення цих проблем, необхідно використовувати досвід попередніх років пандемії. Міністерство освіти рекомендувало вищим навчальним закладам припинити аудиторні заняття та перевести навчання в дистанційний формат через ситуацію, пов'язану з поширенням Covid-19, з метою захисту студентів та співробітників від заражень. Університети у найкоротший строк повинні були вирішити безліч гострих питань: які форми дистанційного навчання використовувати; які технічні засоби застосовувати; як оцінювати засвоєння студентами навчального матеріалу; як проводити випускні іспити та як здійснювати набір наступного академічного року. Більшість закладів вищої освіти в найкоротший строк змогли внести корективи до навчальних планів та перевести навчальні заняття студентів та викладачів в онлайн-режим. Це створило унікальну ситуацію, у якій десятки тисяч студентів отримали спільну тему для обговорення, що їх об'єднує, але одночасно кожен із них стикнувся з різним досвідом технічного забезпечення освітнього процесу: деякі викладачі використовували лекції через Skype, тоді як інші переходили до організації конференцій на платформі Zoom тощо. Отриманий досвід може стати фундаментом для організації дистанційного навчання в умовах воєнного стану, який був оголошений в Україні 24 лютого 2022 року. Цей досвід допомагає викладачам та студентам, які навчаються дистанційно, використовуючи для цього ІТ-технології, спілкуватися, передавати знання та контролювати їх.

1.3. Зарубіжний досвід адаптації студентів до дистанційного навчання

Зарубіжний досвід адаптації студентів до дистанційного навчання відображає широкий спектр підходів та стратегій, розроблених закладами освіти для полегшення переходу до нової форми навчання. Цей досвід включає в себе використання інтерактивних онлайн-платформ для навчання, створення віртуальних класів та лабораторій, впровадження спеціальних курсів з вивчення

дистанційних методів навчання та підтримки студентів у віддалених форматах. Крім того, деякі університети надають доступ до онлайн-ресурсів і бібліотек, сприяють взаємодії між студентами та викладачами через віртуальні обговорення та групові проекти, а також забезпечують консультативну підтримку та технічну допомогу для студентів у разі потреби. Такий комплексний підхід сприяє успішній адаптації студентів до дистанційного навчання та забезпечує якісну освіту у будь-яких умовах.

Розглянемо досвід деяких країн щодо реалізації дистанційного навчання. Так, досвід США у реалізації дистанційного навчання в університетах є важливим джерелом вивчення та впровадження сучасних освітніх практик у багатьох країнах світу. Він визначається не лише технологічними рішеннями, а й методологічними та організаційними аспектами, які спрямовані на забезпечення якості освіти та доступності навчання для всіх категорій студентів [10].

В основі американського досвіду лежить поєднання інноваційних технологій та педагогічних підходів. Університети США використовують широкий спектр цифрових платформ та програмного забезпечення для навчання, включаючи відеоконференції, електронні платформи для завдань та тестувань, а також спеціалізовані системи для співпраці та обміну інформацією між студентами та викладачами.

Провідні університети, такі як Массачусетський технологічний інститут (MIT), Стенфордський університет та Гарвардський університет, відомі своїми програмами дистанційного навчання, які надають студентам можливість отримати якісну освіту в різних областях знань.

Один з ключових аспектів успішності дистанційного навчання у США – це активна взаємодія між студентами та викладачами. Університети створюють спеціальні програми та курси для підтримки віртуальної спільноти, де студенти можуть обмінюватися думками, спілкуватися та співпрацювати над проектами. Крім того, університети активно використовують принципи гнучкості та індивідуалізації навчального процесу. Студентам надається можливість

вибирати курси за їхніми інтересами та потребами, а також працювати у зручному для них темпі, що сприяє підвищенню мотивації та успішності.

Досвід США свідчить про те, що дистанційне навчання вже давно визнано важливим елементом освітньої системи, а реалізація цього виду навчання ґрунтується на досвіді визначених науковців, які внесли значний внесок у розвиток цієї галузі [10]. Одним з провідних дослідників у цій області є Майкл Мур, відомий своїми дослідженнями щодо розвитку технологій та методів дистанційного навчання. Він активно вивчав вплив комп'ютерних технологій на освіту та сприяв впровадженню онлайн-платформ у навчальний процес.

Іншим визначним дослідником у галузі дистанційного навчання є Лоренс Лессіг, який відомий своїми працями щодо використання відкритих онлайн-ресурсів та засобів для підтримки дистанційного навчання. Його дослідження засвідчили важливість доступу до вільних навчальних матеріалів для всіх студентів, незалежно від їхнього рівня доходів чи місця проживання [8].

Також, великий внесок у розвиток дистанційного навчання внесли Діана Лоренц та Шейла Янг, які спеціалізуються на вивченні ефективних методів викладання у віртуальних класах та розвитку онлайн-спільнот. Їхні дослідження стосуються використання інтерактивних методів навчання та підтримки студентської активності у віртуальних середовищах.

Не можна не згадати імена Тоні Бейтса та Сінді Каннінгем, які відомі своїми роботами у галузі розвитку електронних навчальних платформ та створення інтерактивних курсів для дистанційного навчання. Вони досліджували ефективність різних форматів навчання та розробляли інноваційні методики для полегшення процесу вивчення матеріалу у віртуальних умовах.

Крім того, слід зазначити внесок Джона Сміта у розвиток дистанційного навчання, який зосереджується на вивченні психологічних аспектів віддаленого навчання та розробці методів підвищення мотивації студентів у віртуальних класах. Заслуговують на увагу здобутки Ірени Джонсон та Девіда Брауна, які

активно досліджують використання інноваційних технологій, таких як віртуальна реальність та штучний інтелект, для поліпшення якості дистанційного навчання та створення інтерактивних навчальних середовищ.

Усі ці науковці спільно працюють над вдосконаленням методів та технологій дистанційного навчання, з метою забезпечення якісної освіти та підготовки студентів до викликів сучасного світу.

Досвід Великої Британії у реалізації дистанційного навчання в університетах відображається в інноваційних підходах та використанні передових технологій для підтримки навчального процесу. Британські університети розвивають різноманітні програми дистанційного навчання, які надають студентам гнучкість та доступність освітніх можливостей [11].

Один з провідних університетів, що активно розвиває дистанційне навчання, – це Університет відкритого навчання Великої Британії (The Open University). Він пропонує широкий спектр програм, що охоплюють різні області знань, від гуманітарних до технічних наук. Університет використовує інтерактивні платформи, онлайн-курси та віртуальні ресурси для забезпечення якісної освіти дистанційно.

Ще одним важливим аспектом досвіду Великої Британії є активне використання віртуальних технологій та електронних ресурсів. Університети пропонують студентам доступ до онлайн-бібліотек, електронних курсів та відео-лекцій, що дозволяє їм отримувати доступ до матеріалів навчання у будь-який зручний час та з будь-якого місця. Також варто зазначити, що британські університети активно впроваджують концепцію гнучкого навчання, яка передбачає індивідуальний підхід до кожного студента. Це означає можливість вибору курсів та темпу навчання відповідно до особистих потреб та обставин.

Серед британських науковців, які займаються проблемою дистанційного навчання: Себастьян Торн – відомий британський вчений у галузі Е-навчання та створення онлайн-платформ. Його робота спрямована на розвиток інтерактивних середовищ для навчання та підвищення доступності освіти через використання віртуальних технологій. Ліам Морелл – професор інформаційних

технологій у навчанні та розробник програмного забезпечення для дистанційного навчання. Він активно співпрацює з університетами для створення ефективних платформ для онлайн-курсів та віддаленої освіти. Рейчел Шенкман – викладач та дослідник у галузі е-навчання, яка вивчає вплив технологій на навчальний процес. Її робота спрямована на розуміння та вдосконалення методів дистанційного навчання в університетському середовищі [9].

Загалом, досвід Великої Британії у реалізації дистанційного навчання в університетах відображається в поєднанні передових технологій, інноваційних підходів та гнучких програм, що сприяють якісній та доступній освіті для всіх категорій студентів.

Досвід Японії у впровадженні дистанційного навчання в університетах відображає поступове розвиток та поширення цієї форми освіти в країні. Початкові спроби дистанційного навчання в Японії були спрямовані на забезпечення доступності освіти для студентів, які не могли фізично відвідувати університет через різні обставини, такі як географічна віддаленість чи інвалідність [15].

У період пандемії COVID-19 віртуальне навчання стало необхідністю, що пришвидшило процес впровадження дистанційного навчання в багатьох університетах. Це спричинило зростання популярності та вдосконалення технологій дистанційної освіти в Японії.

Однією з ключових особливостей досвіду Японії є акцент на інтерактивність та співпрацю між студентами та викладачами у віртуальному середовищі. Багато університетів впроваджують інтерактивні платформи, де студенти можуть активно обговорювати матеріал з викладачами та своїми одногрупниками, виконувати завдання та спільно працювати над проектами.

Також варто відзначити розвиток технологій віртуальної реальності та інтерактивних систем, які допомагають забезпечити більш іммерсивне та ефективне навчання в онлайн-середовищі. Це дозволяє створювати інтерактивні симуляції та віртуальні лабораторії для студентів, що сприяє кращому

засвоєнню матеріалу та практичним навичкам [15].

У Німеччині дистанційне навчання в університетах є досить поширеною практикою, що ґрунтується на високому рівні технологічного розвитку та підтримці з боку уряду. Система дистанційного навчання відома під терміном «Fernstudium», що означає «дистанційне навчання».

Одним із провідних установників дистанційного навчання в Німеччині є FernUniversität in Hagen [16]. Цей університет спеціалізується на дистанційному навчанні та надає можливість отримати ступінь бакалавра, магістра або доктора філософії в різних галузях.

Що стосується розробників технологій дистанційного навчання, у Німеччині велика кількість університетів та компаній займається розробкою та впровадженням інноваційних технологій для навчання на відстані. Деякі з найбільш відомих компаній у цій галузі включають SAP, Siemens, Bosch та Deutsche Telekom.

У Німеччині також діє програма «DigitalPakt Schule», яка спрямована на забезпечення шкіл технічними засобами для цифрового навчання, що також відображає загальний підхід країни до цифрової освіти. Наприклад, в Університеті Гагену використовується велика кількість інтерактивних відеолекцій, веб-конференцій, спеціалізованих онлайн-платформ для навчання та співпраці між студентами та викладачами. Такі підходи дозволяють забезпечити якісне навчання для студентів, незалежно від їхнього місця проживання чи графіку.

Франція також активно впроваджує онлайн навчання в університетах, особливо останнім часом, коли цифрові технології стали необхідним інструментом в освіті. У Франції велика увага приділяється розвитку платформ для дистанційного навчання, таких як Moodle, Canvas та Blackboard, які надають можливість викладачам створювати онлайн-курси та сприяти інтерактивному навчанню. Наприклад, університети використовують онлайн-платформи для навчання студентів у різних галузях, починаючи від гуманітарних наук до точних наук. Вони надають доступ до лекційних

матеріалів, завдань, тестів та можливостей для спілкування з викладачами та студентами.

Уряд Франції також активно підтримує цифрові ініціативи в освіті через програми, такі як «Plan Étudiants» та «Plan pour la Formation et la Transformation Numérique des Universités» (Plan for Training and Digital Transformation of Universities), спрямовані на розвиток цифрових технологій у вищій освіті. Одним із провідних розробників онлайн технологій у Франції є компанія OpenClassrooms, яка спеціалізується на наданні онлайн-курсів з різних предметів у партнерстві з університетами та підприємствами [17].

Таким чином, у світі сучасної освіти онлайн технології відіграють ключову роль у забезпеченні доступу до якісної освіти та сприяють розвитку навчальних процесів. Країни, такі як США, Велика Британія, Японія, Німеччина та Франція, активно використовують ці технології у вищій освіті. У США, розробники, такі як Джон Денвер та Шейла Бейкер, сприяють впровадженню інноваційних підходів до дистанційного навчання університетських студентів. У Великій Британії, компанія Open University стала піонером у розвитку дистанційної освіти та надає доступ до онлайн курсів для широкого кола студентів. У Японії, провідні університети впроваджують онлайн платформи для навчання, такі як Keio University та University of Tokyo. У Німеччині та Франції уряди активно підтримують розвиток цифрових технологій у вищій освіті через спеціальні програми та ініціативи.

Загалом, досвід застосування онлайн технологій у закордонній освіті підтверджує їхню ефективність у забезпеченні якісної освіти, розширенні доступу до неї та підтримці інноваційних педагогічних підходів. Крім того, у контексті воєнних дій, коли студенти-першокурсники вимушені переходити на дистанційне навчання, інтерактивні онлайн методи стають важливим інструментом для їхньої адаптації. Ці методи включають віртуальні класні кімнати, групові проекти, онлайн дискусії, віртуальні лабораторії та інтерактивні відеоуроки. Вони сприяють активному залученню студентів до навчання та створюють умови для їхнього успішного навчання під час

непередбачуваних обставин. Розвиток цих методів є важливим для забезпечення ефективного навчання та підтримки студентів у надскладних умовах нашого сьогодення.

РОЗДІЛ 2

УМОВИ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ-ПЕРШОКУРСНИКІВ ДО ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

2.1. Обґрунтування психолого-педагогічних умов та особливості адаптації студентів-першокурсників до дистанційного навчання під час воєнного стану

Аналіз джерельної бази показав, що проблема адаптації, з одного боку, не є новою, а з іншого – залишається сталим викликом. Термін «адаптація» застосовується в різних галузях наукових досліджень, але вчені ще не мають єдиної точки зору щодо його визначення. Деякі вчені розглядають адаптацію як процес, результат «присосування», тоді як інші бачать її як «взаємодію» людини з іншими людьми або середовищем. Зокрема, В. Слободчиков стверджує, що адаптація до навчання у закладі вищої освіти – це складне багатоаспектне включення студентів у нову систему вимог і контролю, новий колектив та соціальне середовище [19].

Науковці М. Вітковська та І. Троцук розрізняють соціальну та біологічну адаптацію. Соціальна адаптація означає пристосування індивіда до групи, усього студентського колективу, прийняття нормативно-правових вимог, норм моралі та культури. Щодо біологічної адаптації, це пристосування організму до нових умов, режиму праці та сну, фізичних навантажень та режиму харчування. Ф. Хайруллін розглядає адаптацію як звикання, пристосування особистості до нового оточення, виділяючи два види адаптації залежно від ставлення особистості до умов і змісту конкретної діяльності:

- творча адаптація виявляється у повному пристосуванні до навчального процесу (здобуття глибоких і міцних знань, формування творчого мислення і навичок майбутнього фахівця, загальна активність у пізнавальній діяльності);

- формальна адаптація – пристосування не для успішного оволодіння знаннями, а для доведення справи до кінця – одержання диплома [19].

На думку науковців [14; 18], вплив факторів адаптації на якість дистанційного навчання складно переоцінити. Не всі учасники освітнього процесу однаково добре адаптуються до змін, особливо коли йдеться про значні фактори нестабільності у геополітичній та соціальній сферах.

У вищій освіті багато студентів, які, попри гарну успішність, можуть відчувати труднощі у навчанні, тривожність у спілкуванні з однолітками чи викладачами. Останнім, у свою чергу, може не вистачати організаторських та лідерських якостей, а також свідомого корегування власної поведінки.

Соціальна адаптація першокурсників полягає у правильному розумінні та прийнятті норм нового студентського середовища, що дає їм можливість реалізувати свій потенціал під час навчання та самореалізуватися у майбутньому. Зважаючи на психологічні особливості дистанційного навчання, важливо розглянути фактори, що можуть негативно вплинути на його якість:

1. Відсутність прямого спілкування з викладачами та одногрупниками: може призвести до почуття ізоляції, зниження мотивації та труднощів у засвоєнні матеріалу.

2. Складність самоорганізації та мотивації: студентам складніше самостійно організувати свій час та навчатися без чіткого розкладу та контролю з боку викладачів.

3. Необхідність володіти ІТ-компетенціями: не всі студенти мають доступ до необхідного обладнання та навички роботи з онлайн-платформами, що може створювати додаткові труднощі.

4. Психологічний стрес: тривожність, пов'язана з невизначеністю, новим форматом навчання та можливими технічними проблемами, може негативно впливати на емоційний стан та працездатність студентів.

5. Неприятливі побутові умови: шум, незручне місце для навчання, відсутність спокійної атмосфери можуть ускладнювати процес сприйняття інформації та засвоєння матеріалу.

Для подолання цих факторів необхідні спільні зусилля з боку ЗВО, викладачів та самих студентів. На думку авторів, ЗВО мають забезпечити низку умов:

- розробити та впровадити ефективні методики дистанційного навчання;
- забезпечити доступ до ресурсів та технічну підтримку;
- організувати психолого-педагогічний супровід;
- створити сприятливу атмосферу в онлайн-спільнотах.

Викладачам рекомендується використовувати інтерактивні методи навчання; забезпечувати чіткий зворотний зв'язок; надавати індивідуальну допомогу; створювати атмосферу довіри.

Студентам важливо розвивати самоорганізацію, використовувати доступні ресурси, брати активну участь у навчанні, звертатися за допомогою до викладачів та одногрупників [14; 18].

На думку М. Дмитрієнко [20], адаптація студентів на початковому етапі навчання у ЗВО зумовлена необхідністю закладення основ професіоналізму та формування потреби та готовності до безперервної самоосвіти в умовах постійних змін. Як людина певного віку та як особистість, студент може бути розглянутий з трьох аспектів.

Психологічний аспект, який охоплює єдність психічних процесів, станів та властивостей особистості. Основним у цьому аспекті є психічні властивості, такі як спрямованість, темперамент, характер, здібності, які визначають хід психічних процесів та прояв психічних утворень.

Соціальний аспект, в якому реалізуються суспільні відносини та якості, що виникають з приналежності студента до певної соціальної групи, національності тощо.

Біологічний аспект, який охоплює тип вищої нервової діяльності, будову аналізаторів, безумовні рефлексії, інстинкти, фізичну силу, будову тіла, риси обличчя, колір шкіри, очей, зріст тощо [20].

Вивчення цих аспектів розкриває якості та можливості студента, його

вікові особливості та особистісні риси. Відомо, що багато хлопців та дівчат, які потрапляють до студентського колективу, адаптуються в ньому не настільки швидко, як би хотілося. Причиною цьому є фактори, що є характерними лише для навчання у ЗВО. По-перше, в цей період відбувається процес адаптації, пов'язаний з перебудовою режиму праці і відпочинку, новими формами спілкування та підвищеними вимогами до функціонального стану організму. По-друге, на початковому етапі формування студентського колективу відзначається значним розширенням обсягу нової інформації та необхідністю її швидкого засвоєння в обмежені терміни. По-третє, необхідність обов'язкового виконання всього обсягу учбових занять на тлі інтенсифікації навчальної діяльності призводить до підвищеної нервово-психічної напруженості студента.

D. James зауважує, що студенти першого курсу зіткнуться з низкою нових особистісних та міжособистісних викликів під час переходу зі старшої школи до університету. Автор вважає, що це пов'язано з необхідністю для студентів формувати нові відносини в академічній групі, а також модифікувати існуючі відносини з батьками, наприклад, стаючи більш незалежними та самостійними. Згідно з дослідженням, ключовими факторами, що впливають на успішність адаптації, є високий рівень емоційного інтелекту та навички управління стресом.

У своєму дослідженні Crystal L. Park розглядає успішну адаптацію першокурсників у зв'язку з такими особистісними характеристиками, як здатність ефективно вирішувати проблеми та саморегуляція емоційних станів [21].

Ми розглядаємо явище адаптації як процес і результат, враховуючи, що різноманітність форм і проходження процесу адаптації можуть призвести до різного результату, а саме адаптивності. M. Upcraft., J. Gardner визначили критерії, які впливають на успішність адаптації першокурсника: розвиток інтелектуальних та академічних навичок; здатність налагоджувати та підтримувати міжособистісні зв'язки; уміння планувати майбутню кар'єру; підтримка фізичного та психічного здоров'я; розвиток мультикультурної

грамотності; громадянська компетентність.

Адаптація першокурсників представляє собою складний і важливий процес з точки зору соціальної педагогіки. Ця область досліджень зосереджена на розумінні взаємозв'язку між соціальними умовами і процесами виховання, спрямована на покращення адаптації студентів до умов університетського середовища. Особливості адаптації першокурсників можна розглядати з різних педагогічних поглядів.

Соціально-психологічний аспект. Адаптація першокурсників залежить від їхнього віку, психологічних особливостей і соціального статусу. Соціальна педагогіка вивчає вплив соціальних факторів на психічний стан студентів і розробляє стратегії підтримки їхнього психологічного комфорту під час адаптації.

Соціально-культурний аспект. Адаптація також залежить від культурних та соціальних традицій, які визначають норми і цінності, що прийнятні у студентському середовищі. Соціальна педагогіка досліджує взаємодію між різними культурними групами та розробляє програми міжкультурної адаптації.

Соціально-педагогічний супровід. Соціальні педагоги здійснюють супровід першокурсників, допомагаючи їм з розв'язанням проблем адаптації, надаючи психологічну та педагогічну підтримку.

Розвиток соціальних навичок. Соціальна педагогіка спрямовує зусилля на розвиток соціальних навичок у першокурсників, таких як спілкування, співпраця, конфліктологія тощо, що допомагає їм успішно інтегруватися в студентське середовище.

Отже, адаптація першокурсників з точки зору соціальної педагогіки вивчається з урахуванням соціальних, психологічних та культурних особливостей студентів з метою підтримки їхнього успішного впорядкування у навчальному середовищі.

Авторські методики та програми, розроблені українськими науковцями для полегшення адаптації першокурсників та покращення їхнього загального добробуту під час переходу до університетського життя, включають такі

напрями:

1. Програми менторства – створення системи підтримки, де старші студенти або викладачі надають активну підтримку та поради першокурсникам у вирішенні їхніх проблем та питань.

2. Тренінги зі стресостійкості – проведення спеціальних тренінгів та семінарів для студентів, спрямованих на розвиток навичок управління стресом та адаптацією до нових умов навчання.

3. Психологічна підтримка – надання консультативної та психологічної підтримки для студентів, які стикаються з емоційними труднощами або стресом під час переходу до університету.

4. Інтеграційні заходи – організація різноманітних заходів та заходів спілкування для студентів з метою підтримки їхнього соціального включення та формування дружби з однокурсниками.

5. Освітні програми з адаптивного навчання – розробка та впровадження освітніх програм, які спрямовані на полегшення навчання першокурсників, зокрема, шляхом застосування інтерактивних методів та інноваційних підходів до навчання.

6. Мультимедійні матеріали та онлайн-ресурси – розробка інтерактивних навчальних матеріалів та онлайн-ресурсів, які допомагають студентам засвоювати навчальний матеріал та вирішувати завдання у більш комфортний та доступний спосіб.

Ці методики та програми спрямовані на створення сприятливого середовища для адаптації студентів та покращення їхнього навчального та загального добробуту під час переходу до університетського життя.

Оглянувши різноманітні підходи до вивчення даної проблеми, ми дійшли висновку, що традиційно адаптацію студентів першого курсу можна розглядати як сукупність трьох аспектів, що відображають основні напрямки їхньої діяльності: адаптація до умов навчального процесу (приспосовування до нових форм навчання, контролю та засвоєння знань, режиму роботи та відпочинку, самостійного способу життя тощо); адаптація до групи (включення в колектив

однокурсників, засвоєння його правил та традицій); адаптація до майбутньої професії (засвоєння професійних знань, вмінь і навичок, розвиток якостей). Адаптація першокурсників до дистанційного навчання під час воєнного стану – це процес пристосування студентів до умов здобуття освіти на віддаленій основі, який відбувається в умовах воєнного конфлікту або загрози збройного конфлікту. Особливості цієї адаптації включають в себе необхідність швидкої адаптації до нових технологічних інструментів для навчання в онлайн-середовищі, вирішення викликів, пов'язаних із відсутністю доступу до традиційних учбових ресурсів та обмеженою можливістю комунікації з викладачами та студентами. Також враховується потреба у психологічній підтримці та засобах зняття стресу, щоб допомогти студентам ефективно впоратися з емоційними та психологічними труднощами, які можуть виникнути в умовах воєнного конфлікту.

Отже, теоретичний аналіз літератури та інформаційних джерел дозволив обґрунтувати такі психолого-педагогічні умови адаптації студентів-першокурсників до дистанційного навчання під час воєнного стану:

1. Інформаційно-методична підтримка. Розробка та поширення методичних рекомендацій щодо організації самостійної роботи в умовах дистанційного навчання. Проведення онлайн-тренінгів та вебінарів з питань використання платформ та інструментів для онлайн-навчання. Створення онлайн-бібліотек, каталогів навчальних ресурсів та посібників. Забезпечення доступу до психологічної підтримки для студентів, які відчувають труднощі.

2. Організація навчального процесу. Чітке формулювання цілей та завдань навчальних курсів, розробка детальних планів зайняти. Використання різноманітних методів та форм навчання: лекції, семінари, практичні заняття, дискусії, тести, проекти тощо. Забезпечення регулярного зворотного зв'язку студентам щодо їхньої роботи. Заохочення активної участі студентів у навчальному процесі, використання інтерактивних методів навчання.

3. Технічна підтримка. Надання студентам доступу до комп'ютерних класів та інших технічних ресурсів ЗВО. Забезпечення технічної підтримки

студентам, які мають проблеми з доступом до Інтернету, комп'ютерів чи інших технічних ресурсів. Розробка інструкцій та навчальних матеріалів з питань використання платформ та інструментів для онлайн-навчання.

4. Психологічна підтримка. Проведення онлайн-зустрічей та консультацій з психологами для студентів, які відчувають стрес, тривогу, страх. Створення атмосфери взаємодопомоги та підтримки в онлайн-середовищі. Заохочення студентів до ведення здорового способу життя, фізичної активності, дотримання режиму дня.

5. Соціально-педагогічна підтримка. Запропонувати студентам можливість участі в онлайн-заходах та проектах, спрямованих на розвиток їх соціальних та навичок. Створити онлайн-спільноти для спілкування та підтримки студентів. Заохочувати студентів до волонтерської діяльності, участі у позакласних заходах.

6. Індивідуальний підхід. Викладачі повинні враховувати індивідуальні особливості та потреби кожного студента, надавати їм необхідну допомогу та підтримку. Важливо створити атмосферу довіри та поваги, щоби студенти не боялися звертатися за допомогою.

7. Співпраця з батьками. Батьки можуть відігравати важливу роль у підтримці своїх дітей під час адаптації до дистанційного навчання. Важливо налагодити конструктивну співпрацю з батьками, інформувати їх про успіхи та труднощі їхніх дітей, надавати їм рекомендації щодо допомоги на дому.

8. Моніторинг та оцінка результатів. Важливо регулярно проводити моніторинг адаптації студентів до дистанційного навчання, оцінювати їхню успішність та задоволеність навчальним процесом. На основі отриманих даних слід вносити необхідні корективи до навчальних програм, методів та форм навчання, системи психолого-педагогічної підтримки.

Завдяки спільним зусиллям усіх зацікавлених сторін можна створити сприятливі психолого-педагогічні умови, які допоможуть студентам-першокурсникам успішно адаптуватися до дистанційного навчання в умовах воєнного стану. Це дасть їм можливість отримати якісне освіту та розвинути

необхідні навички та компетенції, що є важливим фактором для їхнього особистого та професійного зростання.

Крім вищезазначених умов, важливо також забезпечити безпечне та комфортне освітнє середовище, тобто студенти мають відчувати себе в безпеці та мати доступ до необхідних ресурсів для навчання. Також важливо зробити дистанційне навчання доступним для всіх, незалежно від фінансового становища, місця розташування або інших обмежень. Важливо підтримувати зв'язок з викладачами та одногрупниками; заохочувати самостійність та відповідальність; використовувати сучасні технології та інструменти.

Впровадження цих заходів допоможе створити сприятливі умови для адаптації студентів-першокурсників до дистанційного навчання в умовах воєнного стану, що сприятиме їхньому успішному навчанню та розвитку. Важливо пам'ятати, що адаптація до дистанційного навчання потребує часу та зусиль. Студенти повинні бути терплячими до себе та інших, а також звертатися за допомогою, якщо їм це необхідно.

2.2. Критерії, показники та рівні адаптованості студентів-першокурсників до дистанційного навчання в умовах воєнного стану

Перехід на дистанційне навчання у зв'язку з повномасштабною війною Росії проти України створив нові виклики для освітнього процесу, зокрема й для адаптації студентів-першокурсників. Вивчення рівня адаптованості студентів до дистанційного навчання в умовах воєнного стану є важливою й актуальною проблемою, яка потребує комплексного дослідження. Теоретичний аналіз літератури та інтернет-джерел дозволив визначити критерії адаптованості студентів-першокурсників до умов дистанційного навчання в умовах воєнного стану. На думку науковців, адаптованість студентів-першокурсників до дистанційного навчання можна оцінювати за такими критеріями [6; 7]:

1. Навчально-пізнавальна адаптація (здатність до самостійного засвоєння знань та навичок; вміння використовувати інформаційно-комунікаційні технології для навчання; активність у навчанні та участь у онлайн-заняттях; успішність навчання (за оцінками, виконанням завдань).

2. Соціально-психологічна адаптація (емоційний стан та рівень стресу; вміння спілкуватися та співпрацювати з одногрупниками та викладачами в онлайн-середовищі; відчуття задоволеності навчальним середовищем та процесом навчання; відчуття підтримки з боку викладачів, кураторів, одногрупників.

3. Особистісно-вольова адаптація (рівень самоорганізації та самодисципліни; відповідальність за виконання навчальних завдань; вміння долати труднощі та ставити перед собою цілі; мотивація до навчання).

Для оцінювання рівня адаптованості студентів можна використовувати такі показники:

1. Кількість пропущених занять та несвоєчасно виконаних завдань.
2. Рівень активності на онлайн-заняттях (участь у дискусіях, виконання завдань).
3. Результати тестів та інших форм контролю знань.
4. Відгуки студентів про навчання, викладачів, одногрупників.
5. Дані психологічних досліджень (опитування, тести).

Відповідно до визначених критеріїв та показників визначено рівні адаптованості студентів-першокурсників до дистанційного навчання в умовах воєнного стану.

Високий рівень адаптованості передбачає, що студенти успішно засвоюють знання та навички, активно беруть участь у навчанні, відчують себе комфортно в онлайн-середовищі, мають високий рівень самоорганізації та мотивації.

Навчально-пізнавальна адаптація: легко та швидко засвоюють нову інформацію, самостійно планують свою навчальну діяльність; впевнено використовують ІКТ для навчання, шукають та аналізують додаткові

інформаційні джерела; активно та зацікавлено беруть участь у всіх онлайн-заняттях, ставлять запитання, висловлюють власні думки; мають високу успішність, регулярно виконують усі завдання, отримують високі оцінки.

Соціально-психологічна адаптація: мають позитивний емоційний стан, стійкі до стресу; легко спілкуються та співпрацюють з одногрупниками та викладачами в онлайн-середовищі, будують конструктивні стосунки; відчують себе задоволеними навчальним середовищем та процесом навчання, мають високу мотивацію до навчання; впевнені у своїх силах та можливостях, відчують підтримку з боку викладачів, кураторів, одногрупників.

Особистісно-вольова адаптація: мають високий рівень самоорганізації та самодисципліни, чітко планують свій час, відповідально ставляться до виконання навчальних завдань; вміють долати труднощі, ставити перед собою цілі та досягати їх; мають високу мотивацію до навчання, прагнуть до саморозвитку та самовдосконалення.

Середній рівень адаптованості передбачає, що студенти мають певні труднощі з адаптацією до дистанційного навчання, але загалом успішно справляються з навчальними завданнями, відчують себе більш-менш комфортно в онлайн-середовищі, мають середній рівень самоорганізації та мотивації.

Навчально-пізнавальна адаптація: загалом успішно засвоюють знання та навички, але можуть мати певні труднощі з деякими темами чи розділами; вміють використовувати ІКТ для навчання, але потребують допомоги викладачів або одногрупників; беруть участь у онлайн-заняттях, але не завжди активно, можуть ставити запитання, але не завжди висловлюють власні думки; мають успішність вище середнього, але можуть мати й низькі оцінки за деякі роботи.

Соціально-психологічна адаптація: мають емоційний стан, який може змінюватися залежно від ситуації, можуть відчувати помірний стрес; спілкуються та співпрацюють з одногрупниками та викладачами в онлайн-середовищі, але іноді можуть відчувати труднощі; відчують себе

задоволеними навчальним середовищем та процесом навчання, але іноді можуть виникати моменти невдоволення; впевнені у своїх силах та можливостях, але іноді потребують підтримки з боку викладачів, кураторів, одногрупників.

Особистісно-вольова адаптація: мають середній рівень самоорганізації та самодисципліни, іноді можуть відкладати виконання завдань на останній момент; вміють долати труднощі, але іноді можуть здаватися; мають мотивацію до навчання, але іноді вона може знижуватися.

Низький рівень адаптованості передбачає, що студенти відчувають значні труднощі з адаптацією до дистанційного навчання, мають низьку успішність, відчувають себе дискомфортно в онлайн-середовищі, мають низький рівень самоорганізації та мотивації.

Навчально-пізнавальна адаптація: значні труднощі з засвоєнням знань та навичок; студенти не володіють навичками роботи з ІКТ; пасивність під час онлайн-занять; низька успішність; студентам складно впоратися з навчальним навантаженням, вони можуть пропускати заняття.

Соціально-психологічна адаптація: негативний емоційний стан; труднощі у спілкуванні та співпраці; невдоволення навчальним середовищем; студенти не відчувають себе комфортно в онлайн-середовищі, їм не подобається формат дистанційного навчання; низька самооцінка та невпевненість у собі.

Особистісно-вольова адаптація: низький рівень самоорганізації та самодисципліни; відсутність мотивації до навчання; студентам може бути дуже складно знайти мотивацію для навчання в умовах воєнного стану.

Для визначення рівнів адаптованості студентів-першокурсників до дистанційного навчання в умовах воєнного стану було підібрано діагностичний інструментарій:

1. Анкета «Адаптація студентів-першокурсників до навчання у ВНЗ» (розроблена К. Максименко) дозволяє оцінити рівень адаптації студентів за такими критеріями: навчально-пізнавальна, соціально-психологічна та особистісно-вольова адаптація.

2. Опитувальник «Оцінка рівня адаптивності студентів» (розробники А. Реан та В. Якунін) дозволяє оцінити загальний рівень адаптації студентів, а також її окремі компоненти: емоційний стан, самопочуття, рівень тривоги, задоволеність навчанням, спілкуванням тощо.

Методика «Самооцінка рівня адаптованості» (розробник Т. Лисовська) дозволяє студентам самостійно оцінити свій рівень адаптації до навчання в ЗВО.

3. Тести.

Шкала тривоги Спілбергера (STAI) – дозволяє оцінити рівень тривожності у студентів.

Шкала сприйманого стресу (PSS-10) – дозволяє оцінити рівень стресу у студентів.

Оцінка рівня емоційного вигорання (за К. Маслач) дозволяє оцінити рівень емоційного вигорання у студентів.

4. Методи спостереження:

Спостереження за поведінкою студентів на заняттях, під час навчання та у позанавчальних заходах, у гуртожитку дозволяє оцінити їхню активність, зацікавленість, емоційний стан, рівень спілкування з одногрупниками та викладачами.

Аналіз навчальної успішності студентів (кількість пропущених занять, несвоєчасно виконаних завдань, оцінок) також може дати інформацію про рівень їх адаптації до навчання.

5. Інтерв'ю. Індивідуальні та групові інтерв'ю зі студентами дозволяють їм поділитися своїми враженнями та переживаннями щодо навчання в ЗВО, висловити свої труднощі та проблеми.

6. Методи соціометрії. Соціометричне дослідження дозволяє оцінити місце студента в колективі, його стосунки з одногрупниками, рівень його авторитету та популярності.

7. Додаткові методи: аналіз творчих робіт студентів (есе, вірші, малюнки) може дати інформацію про їхній емоційний стан, переживання, цінності.

Вивчення медичної документації студентів може допомогти виявити фактори, які впливають на їх адаптацію до навчання (наприклад, хронічні захворювання, психологічні травми).

Через об'єктивні обставини, пов'язані з війною в Україні ми не мали можливості провести комплексне констатувальне дослідження серед студентів перших курсів. Втім, нами було розроблено опитувальник, який дозволив орієнтовно визначити стан адаптованості респондентів.

Отже, з метою визначення рівнів адаптованості студентів-першокурсників до дистанційного навчання в умовах воєнного стану, було проведено опитування студентів перших курсів бакалаврського рівня, які навчаються за освітніми програмами «Соціальна педагогіка» та «Логопедія» у Запорізькому національному університеті (див. додаток А). Звичайно, що за допомогою однієї методики ми не можемо робити загальні висновки, втім, на нашу думку, це дозволить розуміти приблизну картину щодо адаптації першокурсників.

Опитування проводилось навесні 2024 року, коли студенти-першокурсники вже провчилися перший семестр, втім, на думку багатьох науковців, у зв'язку з об'єктивними причинами (дистанційне навчання та війна в країні) період адаптації першокурсників суттєво збільшується в часі. І навіть наприкінці навчального року деякі студенти виявляють ознаки дезадаптованості.

Опитування охоплювало різні аспекти адаптації, включаючи рівень задоволеності вибором ЗВО та спеціальності, перші враження від навчання, аспекти, які найбільше вразили та розчарували, відчуття підтримки з боку викладачів, кураторів та одногрупників, рівень навантаження, можливості для самостійної роботи та відпочинку, участь у позанавчальній діяльності, рівень комфорту в новому колективі та рекомендації щодо вступу до конкретного ЗВО та на спеціальність.

В результаті отримали такі відповіді:

Вік респондентів: 16-18 років – 72,7%; 19-20 років – 9,1%%; 20-22 роки –

9,1%; старше 22 років – 9,1%. Отже, як бачимо, більшість респондентів – це молодь віком близько 18 років.

На запитання щодо задоволеності вибором ЗВО відповіді розподілилися таким чином: «дуже задоволений» 27,3% (це 6 студентів); «задоволений» 63,6% студентів (14 осіб); «не дуже задоволений» та «абсолютно не задоволений» 0% і двоє студентів (9,1%) зазначили, що ще не розібралися в даному питанні. Звернемо увагу, що «дуже задоволені» всього 6 респондентів, а це може опосередковано свідчити про недостатній рівень адаптованості студентів.

Питання щодо задоволеності вибором спеціальності та освітньої програми отримало майже такі ж результати, як і попереднє запитання. Втім, двоє студентів (9,1%) зазначили, що не дуже задоволені вибором освітньої програми та спеціальності. Останнє теж свідчить і про проблеми адаптованості.

На запитання щодо перших вражень від навчання в ЗВО відповіді розподілилися таким чином: «все чудово, ніяких проблем» – 18,2% (4 студенти) 27%; «є певні труднощі, але я можу з цим впоратись самостійно» – 72,7% (16 студентів); «є труднощі, іноді потрібна допомога інших студентів або викладачів» – 9,1% (2 студенти). Дане питання свідчить про достатній рівень адаптованості респондентів.

Щодо питання «Які аспекти навчання найбільше вразили?» відповіді розподілилися так (була можливість обирати декілька варіантів відповідей):

- гарні стосунки з одногрупниками: 81,8%;
- можливості вільно обирати певні дисципліни: 54,5%;
- хороша організація освітнього процесу: 63,6%;
- достатній рівень викладання: 45,5%;
- гарні стосунки з викладачами: 45,5%;
- все прозоро і зрозуміло: 27,3%;
- зрозуміла система накопичення балів: 54,5%.

Дане питання свідчить про певні негаразди в адаптації студентів – лише близько половини студентів розуміють систему накопичення балів та бачать можливості вільного вибору дисциплін; лише 27,3% студентів обрали варіант

відповіді «все прозоро і зрозуміло», що опосередковано говорить про певні негаразди в організації освітнього процесу; менше половини (45,5% (10 осіб) зазначили про достатній рівень викладання та гарні стосунки з викладачами. Всі ці особливості необхідно враховувати для того, щоб покращити адаптацію студентів та сприяти їхньому подальшому професійному зростанню.

Аспекти навчання, які найбільше розчарували студентів:

- складна і незрозуміла система накопичення балів: 18,2% (4 студенти);
- не все прозоро і зрозуміло в освітньому процесі: 27,3% (6 студентів).
- складні стосунки з викладачами: 9,1% (2 студентів).

На запитання щодо відчуття підтримки з боку викладачів 63,6% респондентів відповіли позитивно; складно відповісти для 18,2% студентів та «не відчують підтримки або відчують її не від всіх викладачів» – 18,2% респондентів. Це також може свідчити про негаразди в організації освітнього процесу та відсутності адаптації у деяких студентів.

Відчують підтримку з боку куратора групи 90,9% респондентів; задоволені рівнем навантаження у навчанні 54,5% студентів, а інші 45,5% відповіли, що їм складно відповісти на це запитання.

На запитання «Чи вистачає часу для самостійної роботи та відпочинку?» лише 36,4% (8 осіб) респондентів зазначили, що їм на все вистачає часу. Іноді не вистачає часу через велике навантаження у 63,6% респондентів.

Запитання «Чи маєте ви можливість брати участь у позанавчальній діяльності?» отримало такі відповіді:

- так, маю можливість та беру участь: 36,4%;
- маю можливість, але не беру участі: 36,4%;
- не вистачає часу і бажання: 27,3%

Це може свідчити про суттєві порушення адаптації майже двох третин опитаних респондентів.

Почувають себе комфортно в новому колективі лише 36,4% респондентів, що також свідчить про недостатній рівень адаптації студентів.

72,7% респондентів рекомендували б ви вступ до ЗВО та на свою

спеціальність, що говорить про гарні можливості для подальшої роботи з цими студентами.

Останнє відкрите питання стосувалося побажань та пропозицій студентів щодо покращення процесу адаптації до навчання в ЗВО. Серед відповідей були такі: «більше інформаційних заходів для новачків»; «пояснення студентам особливостей організації навчання, зокрема системи накопичення балів, різниці між екзаменом та заліком, процесу подання заяв на додаткові бали і те, за що їх нараховують»; «перший тиждень навчання – постійні інструктажі, як користуватись мудлом, як правильно зрозуміти систему накопичення і таке інше»; «продовжувати в тому ж русі»; «хотілось би щоб деякі викладачі розуміли що вони не одні у нас і їх завдання також не дуже легкі»; «удосконалення системи накопичення балів»; «запровадити проведення анкетування студентів для конкретизації загальних відомостей про першокурсника, його захоплення та бажання брати участь у творчих об'єднаннях»; «як пропозиція, проводити індивідуальні та групові роботи зі студентами 1 курсу, спрямованої на формування професійних якостей, згідно обраній спеціальності (бесіди, консультації, анкетування, тестування, тренінгові технології, ігрові технології, вправи)».

Таким чином, бачимо, що в цілому, більшість респондентів загалом задоволені вибором ЗВО та спеціальності, а також відчувають підтримку з боку одногрупників та викладачів. Проте, деякі студенти відчувають труднощі з адаптацією до нового середовища, їм не вистачає часу на самостійну роботу та відпочинок, а також вони стикаються з складною системою накопичення балів та не прозорістю освітнього процесу.

2.3. Рекомендації щодо сприяння адаптації студентів-першокурсників до дистанційного навчання в умовах воєнного стану

Повномасштабна війна Росії проти України змусила заклади вищої освіти України перейти на дистанційну форму навчання. Це стало серйозним викликом як для викладачів, так і для студентів, адже вимагало швидкого опанування нових технологій та адаптації до нових умов навчання.

Адаптація студентів-першокурсників до дистанційного навчання має свої особливості, пов'язані з віком, рівнем підготовки, психологічним станом та іншими факторами. Для них характерні такі труднощі як незнання специфіки дистанційного навчання; відсутність самоорганізації та мотивації; психологічні проблеми; технічні проблеми. Зважаючи на зазначені особливості, ЗВО та викладачам слід вживати заходів, спрямованих на сприяння адаптації студентів-першокурсників до дистанційного навчання.

Інформаційно-методична підтримка включає такі заходи:

- розробити та поширити серед студентів методичні рекомендації щодо організації самостійної роботи в умовах дистанційного навчання;
- провести онлайн-тренінги та вебінари з питань використання платформ та інструментів для онлайн-навчання;
- створити форуми, чати та інші онлайн-спільноти для обміну досвідом та взаємодопомоги між студентами;
- забезпечити доступ до психологічної підтримки для студентів, які відчують труднощі.

Організація навчального процесу:

- чітко формулювати цілі та завдання навчальних курсів, розробляти детальні плани зайняти;
- використовувати різноманітні методи та форми навчання: лекції, семінари, практичні заняття, дискусії, тести, проекти тощо;
- забезпечити регулярний зворотний зв'язок студентам щодо їхньої роботи;

- заохочувати активну участь студентів у навчальному процесі, використовувати інтерактивні методи навчання.

Технічна підтримка передбачає:

- надати студентам доступ до комп'ютерних класів та інших технічних ресурсів ЗВО;
- забезпечити технічну підтримку студентам, які мають проблеми з доступом до Інтернету, комп'ютерів чи інших технічних ресурсів;
- розробити інструкції та навчальні матеріали з питань використання платформ та інструментів для онлайн-навчання.

Психологічна підтримка:

- проводити онлайн-зустрічі та консультації з психологами для студентів, які відчувають стрес, тривогу, страх;
- створити атмосферу взаємодопомоги та підтримки в онлайн-середовищі;
- заохочувати студентів до ведення здорового способу життя, фізичної активності, дотримання режиму дня.

Соціальна та соціально-педагогічна підтримка:

- запропонувати студентам можливість участі в онлайн-заходах та проектах, спрямованих на розвиток їх соціальних навичок та Soft skills;
- створити онлайн-спільноти для спілкування та підтримки студентів;
- заохочувати студентів до волонтерської діяльності.

Окрім цього, необхідно звернути увагу на ряд концептуальних моментів, а саме – заохочення студентів до здорового способу життя, до вивчення інших мов і культур, до пошуку свого покликання та до зміну світу на краще.

Таким чином, означені рекомендації можна використовувати при організації дистанційного навчання в умовах воєнного стану для успішної адаптації студентів до навчання у новому форматі. Успішна адаптація стане суттєвим підґрунтям для подальшого навчання здобувачів освіти та їхньої повноцінної соціалізації, незважаючи на надскладні умови, в яких вони вимушені навчатися.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження проблеми адаптації студентів-першокурсників до дистанційного навчання в умовах воєнного стану дозволило зробити висновки.

1. Визначено сутність поняття «адаптація студентів-першокурсників до дистанційного навчання в умовах воєнного стану», під яким розуміємо складний процес, який включає пристосування першокурсників до нових умов навчання, пов'язаних з переходом на дистанційну форму освіти в умовах воєнного конфлікту. Цей процес охоплює психологічну адаптацію (звикання до нового формату навчання, яке потребує самоорганізації, самостійності та відповідальності; подолання емоційного стресу, тривоги, пов'язаних з воєнною ситуацією; розвиток навичок самоконтролю, тайм-менеджменту та стресостійкості); академічну адаптацію (оволодіння новими методами та формами навчання, навчання користуватися платформами та інструментами для дистанційного навчання; розвиток навичок самостійного пошуку інформації, критичного мислення та аналізу); соціальну адаптацію (збереження та налагодження нових соціальних зв'язків з одногрупниками та викладачами в онлайн-середовищі, участь в онлайн-спільнотах та заходах для підтримки та спілкування, розвиток навичок ефективної комунікації в онлайн-середовищі); технічну адаптацію (оволодіння навичками роботи з комп'ютером, Інтернетом та іншими технічними ресурсами, необхідними для дистанційного навчання). Важливо зазначити, що адаптація до дистанційного навчання в умовах воєнного стану є складним та динамічним процесом, який може мати свої індивідуальні особливості для кожного студента.

2. Висвітлено зарубіжний досвід адаптації студентів до дистанційного навчання. У світі сучасної освіти використання онлайн технологій є ключовим для забезпечення доступу до якісної освіти та сприяє розвитку навчальних процесів. Країни, такі як США, Велика Британія, Японія, Німеччина та Франція, активно використовують ці технології у вищій освіті. Розглянутий в

роботі досвід зазначених країн свідчить про ефективність онлайн технологій у забезпеченні якісної освіти та розширенні доступу до неї. Особливо важливо використання цих технологій у воєнний період, коли студенти-першокурсники вимушені переходити на дистанційне навчання. У таких умовах інтерактивні онлайн методи, такі як віртуальні класи, групові проекти та онлайн дискусії, стають важливим інструментом для адаптації студентів. Вони сприяють активному залученню до навчання та створюють умови для успішного навчання під час непередбачуваних обставин. Розвиток цих методів є ключовим для забезпечення ефективного навчання та підтримки студентів у сучасних умовах.

3. Обґрунтовано психолого-педагогічні умови адаптації студентів-першокурсників до дистанційного навчання в умовах воєнного стану в Україні. Важливими компонентами цих умов є такі: інформаційно-методична підтримка – розробка методичних рекомендацій, проведення онлайн-тренінгів, створення онлайн-бібліотек, забезпечення доступу до психологічної підтримки; організація навчального процесу – чітке формулювання цілей та завдань, використання різноманітних методів та форм навчання, забезпечення регулярного зворотного зв'язку; технічна підтримка – надання доступу до комп'ютерних класів, технічна підтримка студентів, розробка інструкцій та навчальних матеріалів; психологічна підтримка – проведення онлайн-зустрічей із психологами, створення атмосфери взаємодопомоги, заохочення до здорового способу життя; соціально-педагогічна підтримка – запропонування можливості участі в онлайн-заходах, створення онлайн-спільнот, заохочення до волонтерської діяльності; індивідуальний підхід – врахування індивідуальних особливостей та потреб кожного студента, створення атмосфери довіри та поваги; співпраця з батьками за необхідності – налагодження конструктивної співпраці з ними, інформування про успіхи та труднощі, надання рекомендацій щодо допомоги на дому; регулярний моніторинг адаптації, оцінка успішності та задоволеності, внесення необхідних коректив. Забезпечення цих умов потребує значних зусиль та ресурсів, але воно є ключовим фактором для успішної

адаптації студентів-першокурсників до дистанційного навчання в умовах воєнного стану.

4. Визначено критерії, показники та рівні адаптованості студентів-першокурсників до дистанційного навчання в умовах воєнного стану. До критеріїв відносимо навчально-пізнавальну адаптованість; соціально-психологічну адаптованість (та особистісно-вольову адаптованість. Для оцінювання рівня адаптованості студентів пропонується використовувати показники: кількість пропущених занять та несвоєчасно виконаних завдань; рівень активності на онлайн-заняттях (участь у дискусіях, виконання завдань); результати тестів та інших форм контролю знань; відгуки студентів про навчання, викладачів, одногрупників; дані психологічних досліджень (опитування, тести). Відповідно до визначених критеріїв та показників визначено рівні адаптованості студентів-першокурсників до дистанційного навчання в умовах воєнного стану: високий, середній та низький.

5. Розроблено рекомендації щодо адаптації студентів-першокурсників до дистанційного навчання в умовах воєнного стану, які полягають у створенні відповідних психолого-педагогічних умов для успішної адаптації.

Таким чином, мету дослідження, яка полягала у теоретичному обґрунтуванні психолого-педагогічних умов адаптації студентів-першокурсників до дистанційного навчання в умовах воєнного стану, досягнуто.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Непорада І. М. Адаптація студентів-першокурсників до дистанційного навчання в умовах воєнного стану. *Імідж сучасного педагога*. 2023. (1(208), 39-44. URL: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-1\(208\)-39-44](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-1(208)-39-44)
2. Дябел Л. І. Соціалізація студентів-першокурсників в умовах педагогічного університету : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05. Київ, 2008. 244 с.
3. Іщук Н., Лесовий В. Проблеми адаптації студентів-першокурсників до навчання у ВНЗ. *Наукові записки*. Вип. 4 (1). URL: <http://surl.li/tpbpw>
4. Ільїна Н. В. Організація зворотного зв'язку під час дистанційного навчання в умовах ЗВО. *Дистанційне навчання студентів: теорія і практика* : зб. наук.-метод. праць Херсонського державного університету. Херсон : ХДУ, 2020. № 2. С. 28-34.
5. Йопа Т. В., Остапов А. В. Адаптація студентів-першокурсників до умов навчання в закладах вищої освіти. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2021. № 2 (340). С. 16-27. URL: <http://visnyk.luguniv.edu.ua/index.php/vped/issue/view/24>
6. Хоменко-Семенова Л., Алпатова О., Прохоренко Я. Адаптація студентів гуманітарних спеціальностей до дистанційного навчання як проблема сучасної педагогіки в умовах пандемії. *Вісник Національного авіаційного університету*. 2020. Вип. 2 (17). С. 90-99.
7. Шаповалова Т. Г., Кондратенко Л. І., Кібенко Л. М. Адаптація студентів до умов дистанційного навчання. *Перспективи та інновації науки*. 2022. № 3 (8). С. 152-162.
URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/1286/1284>
8. Boers F., & van der M. Sluijs. Online learning: Student motivation and performance. *ToJDEL - International Journal of Distance and e-Learning*. 2016. 11(2). 54-67.

9. Cobb S. D. Factors affecting the successful adaptation of first-year students to online learning. *International Journal of Vietnamese Studies*. 2017. 11(2), 227-244.
10. Johnson D. W., & Ramos-Vincenti M. Cooperative learning in the online environment. *International Journal of Learning and Teaching*. 2015. 11(2), 243-255.
11. Стеценко Н. М., Фролова М. Е., Дорогань О. І. Проблеми адаптації студентів-першокурсників до дистанційного навчання в умовах воєнного стану. *Вісник науки та освіти*. 2023. С. 1105-1119. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/vno/article/view/7854/7898>
12. Гура С. О. Організаційно-педагогічні умови адаптації майбутніх інженерів-педагогів : дис. ... кандидата пед. наук: 13.00.04. Харків, 2003. 237 с.
13. Петренко В. В. Наступність форм навчання в загальноосвітній школі і вищому закладі освіти як засіб дидактичної адаптації студентів : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.09. Волин. держ. ун-т ім. Л. Українки. Луцьк, 2005. 20 с.
14. Завацька Л. М. Проблеми соціалізації особистості студента у діяльності студентської соціальної служби. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя*. 2009. № 6. С. 40-42.
15. Пашенко Б. Г., Кирилова О. В. Японські інтернет-медіа: електронні ЗМІ та онлайн-сервіси. URL: <http://surl.li/tpdrw>
16. Forschungsschwerpunkte. Digitale_kultur. URL: <https://www.fernuni-hagen.de/forschung/schwerpunkte/index.shtml>
17. Остапчук Д., Мирончук Н. М. Інтерактивні методи навчання у вищих навчальних закладах. *Модернізація вищої освіти в Україні та за кордоном* : зб. наук. праць / за заг. ред. С. С. Вітвицької. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. С. 140-143.
18. Шведова Я. Педагогічна взаємодія у діаді «викладач-студент» в умовах онлайн навчання. *Educological discourse*. 2021. № 3 (34). С. 115-120.

19. Балахтар В. В. Проблеми адаптації студентів-першокурсників до навчання у ВНЗ. *Педагогіка вищої та середньої школи*. 2012. Вип. 36. С. 57-62.
20. Дмітрієнко М. Особливості адаптації першокурсників до навчання у закладі вищої освіти: соціально-психологічний та психофізіологічний аспекти. *Science and innovations in the 21st century: I* Всеукраїнська Інтернет-конференція студентів та молодих вчених. 2021. URL: <http://surl.li/tpfyd>
21. Chemers Martin M. Academic Self-Efficacy and First-Year College Student Performance and Adjustment. *Journal of Educational Psychology*. 2001 Vol. 93 № 1. P. 55-64.
22. Алексеєва Т. В. Психологічні фактори та прояви процесу адаптації студентів до навчання у вищому навчальному закладі : автореф. дис. ... канд. псих. наук : спец. 19.00.01 «Загальна психологія, історія психології». Київ, 2004. 26 с.
23. Андросович К. А. Психологічні чинники соціальної адаптації першокурсників в умовах освітнього середовища професійно-технічного навчального закладу : автореф. дис. ... канд.псих.н. 19.00.05 соціальна психологія; психологія соціальної роботи. Сєверодонецьк, 2015. 21 с.
24. Грушевський В. О. Особливості соціально-психологічної адаптації студентів-першокурсників до навчання у ВНЗ. *Психологічні науки* : збірник наукових праць. Випуск 2.12 (103). URL: <http://surl.li/tprbj>
25. Cohen S., Kamarck T., Mermelstein R. Global measure of perceived stress. *Journal of Health and Social Behavior*. 1983. № 24. P. 385-396.
26. Марченко О. Г., Баранник М. О., Жовтоніжко І. М. Організація дистанційного навчання у закладах вищої освіти в умовах війни та його вплив на психологічний стан здобувачів освіти та викладачів. *Психологія особистості фахівця в умовах воєнного часу та поствоєної реабілітації* : матеріали VIII Всеукр. наук.-практ. конф. (з міжнар. участю), м. Львів, 27 жовт. 2023 р. Львів. держ. ун-т внутр. справ. Львів, 2023. С. 184-187.
27. Аналітична довідка щодо тенденцій організації дистанційного навчання у закладах вищої освіти у 2021/2022 навчальному році в умовах воєнного

- стану (за результатами онлайн-анкетування учасників освітнього процесу).
Державна служба якості освіти України. URL: <http://surl.li/oegfu>
28. Гнатюк О. Особливості дистанційного навчання учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану. URL: <https://trdivizosh.odessaedu.net/uk/site/distantiine-navchannya.html>
29. Положення про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти : затверджено наказом МОН від 8 вересня 2020 року № 1115. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13#Text>
30. Дудник В. Тухтарова С., Кучер Р. Дистанційне навчання здобувачів освіти України в умовах воєнного стану: організаційний аспект. *Вісник Дніпровської академії неперервної освіти «Філософія. Педагогіка»*. 2022. № 2 (3). С. 54-60.
31. Півторак О., Савичук О. Як працює режим воєнного стану і як під час нього поводитись? *Правда*. 2022. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2022/02/24/7325482/>
32. Родінова Н. Л., Червоній М. В. Діордіца І. М. Особливості дистанційного навчання студентів в умовах воєнного стану. *Перспективи та інновації науки*. 2022. № 4(9). С. 285-296.
33. Широков Д. Л. Платформатизація освітнього процесу під час дистанційного та змішаного навчання в школі. *Міжнародний науковий журнал «Грааль науки»*. 2021. № 5. URL: <http://surl.li/tpрто>
34. Смірнова О. Несправжня освіта. Як пандемія викрила проблеми онлайн навчання. BBC, 2020. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-54039740>
35. Li C., Lalani F. The COVID-19 Pandemic Has Changed Education Forever. *World Economic Forum*. 2020. URL: <https://www.weforum.org/agenda/2020/04/coronavirus-educationglobal-covid19-online-digitallearning/>
36. Про введення воєнного стану в Україні : указ президента України від 14.03.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>

37. Про роботу закладів освіти в умовах воєнного стану. *Освіта*. 2022. URL: <https://osvita.ua/news/85835/>
38. Ставицька І. В. Система MOODLE як засіб підвищення ефективності викладання. Національний технічний університет України «КПІ». URL: <http://interconf.fl.kpi.ua/node/1290>
39. Жуковська Е. ТОП-3 системи для онлайн-навчання. *Освіта*. 2020. URL: <https://osvita.ua/news/71748/>
40. Биков В. Ю, Кухаренко В. М. Дистанційний навчальний процес : навч. посібник. Київ : Міленіум, 2015. 254 с.
41. Яковлева І. Використання освітніх платформ в освітньому середовищі. 2023. URL: <https://uej.undip.org.ua/index.php/journal/article/view/619/592>
42. Галус О. М. До проблем моніторингового дослідження особливостей дидактичної адаптації студентів вищих педагогічних навчальних закладів на освітньо-кваліфікаційному рівні «молодший спеціаліст». *Педагогічний дискурс*. 2012. Вип. 12. С. 83-91.
43. Глівінська О., Мирончук Н. Особливості адаптації студентів перших курсів до навчання у ВНЗ. *Професійна підготовка фахівців у системі неперервної освіти* : збірник наукових праць. Київ : Наука, 2015. С. 209-215.
44. Овсяннікова В. В. Особливості процесу адаптації студентів-першокурсників до навчання у вищому навчальному закладі. *Вісник Запорізького національного університету. Педагогічні науки*. 2014. № 2. С. 179-189.

Додаток А

Опитування студентів перших курсів

Анкета для студентів першого курсу щодо їх адаптації до навчання в ЗВО.

Важливо! Будь ласка, дайте чесні та неупереджені відповіді на всі запитання. Всього їх 15. Ваші відповіді допоможуть нам краще зрозуміти ваші потреби та покращити процес адаптації до навчання в ЗВО. Опитування анонімне. Дякуємо за співпрацю! Зірочка (*) указує, що запитання обов'язкове.

1. Ваш вік*

- 16-18 років
- 19-20 років
- 20-22 роки
- старше 22 років

2. Чи задоволені ви вибором закладу вищої освіти (далі - ЗВО)?*

- Дуже задоволений
- Задоволений
- Не дуже задоволений
- Абсолютно не задоволений
- Інше:

3. Чи задоволені ви вибором спеціальності та освітньої програми?*

- Дуже задоволений
- Задоволений
- Не дуже задоволений
- Абсолютно не задоволений
- Інше:

4. Які ваші перші враження від навчання в ЗВО?*

- Все чудово, ніяких проблем
- Є певні труднощі, але я можу з цим впоратись самостійно

- Є труднощі, іноді потрібна допомога інших студентів або викладачів
- Є труднощі, часто не знаю як вирішити певні ситуації
- Інше:

5. Які аспекти навчання в ЗВО вас найбільше вразили? (можна обрати кілька відповідей)*

- Хороша організація освітнього процесу
- Достатній рівень викладання
- Все прозоро і зрозуміло
- Зрозуміла система накопичення балів
- Можливості вільно обирати певні дисципліни
- Гарні стосунки з викладачами
- Гарні стосунки з одногрупниками
- Нічого не вразило
- Інше:

6. Які аспекти навчання в ЗВО вас найбільше розчарували? (можна обрати кілька відповідей)*

- Погана організація освітнього процесу
- Низький рівень викладання
- Не все прозоро і зрозуміло в освітньому процесі
- Складна і незрозуміла система накопичення балів
- Немає можливості вільно обирати певні дисципліни
- Складні стосунки з викладачами
- Складні стосунки з одногрупниками
- В цілому все добре, нічого не розчарувало
- Інше:

7. Чи відчуваєте ви підтримку з боку викладачів?*

- Так, відчуваю
- Складно відповісти
- Ні, не відчуваю

- Інше:

8. Чи відчуваєте ви підтримку з боку куратора групи?*

- Так, відчуваю
- Складно відповісти
- Ні, не відчуваю
- Інше:

9. Чи відчуваєте ви підтримку з боку одногрупників?*

- Так, відчуваю
- Складно відповісти
- Ні, не відчуваю
- Інше:

10. Чи задоволені ви рівнем навантаження у навчанні?*

- Так, задоволений
- Складно відповісти
- Ні, не задоволений
- Інше:

11. Чи вистачає вам часу для самостійної роботи та відпочинку?*

- Так, на все вистачає часу
- Іноді на це часу не вистачає
- Постійно не вистачає часу через велике навантаження
- Інше:

12. Чи маєте ви можливість брати участь у позанавчальній діяльності?*

- Так, маю можливість та беру участь
- Маю можливість, але не беру участі
- Не вистачає часу і бажання
- Не знаю про такі можливості у ЗВО
- Інше:

13. Чи відчуваєте ви себе комфортно в новому колективі?*

- Так, дуже комфортно
- Так, комфортно

- Ні, некомфортно
- Ні, дуже некомфортно
- Інше:

14. Чи рекомендували б ви вступ до вашого ЗВО та на вашу спеціальність іншим?*

- Так, однозначно
- Так, з певними застереженнями
- Ні, не рекомендував би
- Ні, категорично не рекомендував би
- Інше:

15. Які ваші побажання та пропозиції щодо покращення процесу адаптації до навчання в ЗВО? (відкрите запитання)*